

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARİH EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TARİH ÖĞRETİMİNDE KADIN VE TÜRK KADINI İMAJI

145184

YÜKSEK LİSANS TEZİ

145184

Hazırlayan
Meliha KÖSE

Tez Danışmanı
Yard. Doç.Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK

Ankara-2004

Eğitim Bilimleri Enstitüsü müdürlüğüne,

Meliha Köse'ye ait "Tarih Öğretiminde Kadın ve Türk kadını imajı" adlı çalışma jürimiz tarafından Tarih Öğretimi Anabilim dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.

Doç. Dr. Hamza Keleş

HKeleş

Üye.

İkt. Doç. Dr. M. Ali Çakmak

MÇakmak

Üye.

İkt. Doç. Dr. Cengiz Demirel

CDemirel

ÖZET

Tarihin nasıl yazılacağı kadar, nasıl öğretileceği de çok önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasıl öğretileceğinin belirlenmesi, tarih programlarının oluşmasına yardımcı olacaktır. Ancak tarih derslerinde ne öğretileceği de tarih öğretimi ile uğraşan araştırmacıların sıkça tartıştığı konulardan biridir.

Tarihin kahramanları olan kadın ve erkekler, ders kitaplarına yansıma hususunda farklılık göstermektedirler. Son zamanlarda kadınla ilgili araştırmalar hızla artarken, tarih öğretiminde kadının konumu da gündeme gelmiştir.

Bu çalışmanın birinci kısmı ortaöğretim seviyesinde okutulan tarih ders kitaplarındaki kadın ve Türk kadınına ait imajları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu imajların oluşmasındaki etkenler ve bu etkenlerin sonuçları sorgulanmıştır.

Çalışmanın ikinci kısmında öğrenci ve öğretmenlere yöneltilen iki soru ile anket çalışması yapılmıştır. Anketin verilerine dayanarak öğrenci ve öğretmenlerin hatırladıkları tarihî kadın şahsiyetlerle, ders kitapları arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Anket Ankara'da seçilen 7 lisede 707 öğrenci ve 73 öğretmene uygulanmış betimsel bir çalışmadır.

Araştırmanın sonuçları tarih öğretimine katkıda bulunması açısından değerlendirilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELEER: Tarih öğretiminde kadın, cinsiyet

SUMMARY

The question of how to teach history appears as a problem as much as the question of how to write history does. Determining how to teach history will help forming history programs. However, what to teach in history lectures is one of the topics discussed frequently by historians.

Actors and actresses of the history have been reflected differently on history textbooks. As the research related to women increases recently, role of the women in teaching history are evaluated, as well.

The first part of this work discusses the images of Turkish women presented at secondary school level text books. Additionally, reasons behind the formation of these images are questioned.

In the second part of this work a questionnaire is conducted by asking two questions to teachers and students. Based on the results of the questionnaire, the relation between women in textbooks and the answers provided by the students and teachers are evaluated. The survey is applied to 707 students and 73 teachers chosen at 7 different high schools chosen in Ankara.

The results of the research are evaluated in terms of their possible contribution subject of teaching history and several suggestions are derived from them.

KEYWORDS: Gender, Women in history teaching

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
SUMMARY	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ	VIII
ÖNSÖZ	IX

I. BÖLÜM

GİRİŞ	1
1. Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Kadın İmajları	5
1.1. Sanatın Esin Kaynağı Olarak Kadın İmajı	5
1.2. Ülkelerin Yıkılmasında Etkili Olan Kadınlar ve Ajan Kadın İmajı	8
1.3. Yönetimde Kadın ve Yönetici Kadın İmajı	9
1.3.1. Yönetimde Olumlu Kadın İmajı	9
1.3.2. Yönetimde Olumsuz Kadın İmajı	12
1.4. Toplumsal Kültürel ve Düşünce Hayatında Kadın İmajı	15
1.5. Kutsal Bir Varlık Olarak Kadın İmajı	20
1.6. Ünlü Bir Şahsiyetin Yakını Olarak Kadın İmajı	21
1.7. Akrabalık Bağı Kurma ve Devleti Güçlendirmenin Aracı Olarak Kadın İmajı	22
1.8. Korunması Gereken ve Haksızlığa Uğramış Bir Varlık Olarak Kadın İmajı	25
1.9. Adına Sanat Eseri Yapılan Kadın İmajı	26
1.10. Barışın Aracı Olarak Kadın	28
1.11. Ekonomide Kadın İmajı	29

1.12. Yenileşme Hareketlerinde Kadın İmajı	31
1.13. Millî Mücadelede Kadınlar ve Kahraman Türk Kadını İmajı	33
1.14. İnkılâplarda Yer Alan Kadın İmajı	35

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMA	37
2.1. Problem	37
2.2. Araştırmanın Amacı	37
2.3. Araştırmanın Önemi	38
2.4. Problem Cümlesi	38
2.5. Alt Problemler	39
2.6. Denenceler	39
2.7. Varsayımlar	39
2.8. Sınırlılıklar	40
2.9. Araştırmanın Yöntemi	40
2.9.1. Araştırmanın Sorunu	41
2.9.2. Evren ve Örneklem	41
2.9.3. Araştırmanın Modeli	41
2.9.4. Bilgi Toplama Aracı	42

III. BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR	43
SONUÇ VE ÖNERİLER	73
KAYNAKÇA	79
EKLER	84

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2.1: Örneklemeye Giren okullar ve Öğrenci Sayıları	41
Tablo 3.1: Öğrencilere Uygulanan Anket Formlarının Uygulanma oranı ile İlgili Dağılım	43
Tablo 3.2: Öğretmenlere Uygulanan anket Formlarının Uygulanma Oranı ile İlgili dağılım	44
Tablo 3.3: Öğrencilerin Sınıf Seviyelerine göre dağılımı	44
Tablo 3.4: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	45
Tablo 3.5: Öğrencilerin Yaşlarına göre dağılımı	45
Tablo 3.6: Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Dağılımı	46
Tablo 3.7: Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre dağılımı	46
Tablo 3.8: Öğretmenlerin Branşlarına Göre Dağılımı	47
Tablo 3.9: Öğretmenlerin Bitirdikleri Okullara Göre dağılımı	48
Tablo 3.10: Öğrencilerin Hatırladıkları Tarihî Kadın Şahsiyetlerle İlgili Dağılım	49
Tablo 3.11: Öğrencilerin ders Kitaplarında Görmek İstedikleri Kadınlarla İlgili Dağılım	55
Tablo 3.12: Öğretmenlerin Hatırladıkları Tarihî Kadın Şahsiyetlerle İlgili Dağılım	64
Tablo 3.13: Öğretmenlerin Ders kitaplarında Görmek istedikleri Kadınlarla İlgili Dağılım	67

ÖNSÖZ

Tarih öğretimi üzerine yapılan araştırmalar, tarih öğretiminin amaçlarını belirleme konusunda çok önemli yere sahiptir. Türkiye’de ve Dünyada bu alanda yapılan çalışmalar hızla artarken, araştırmacılar yeni konularla alana ışık tutmaktadır.

Bu çalışma içinde ele alınan “Tarih ders Kitaplarında Kadın ve Türk kadını İmajı” alanında yeni sayılabilecek bir araştırmadır. Yapılan anket çalışması ile konuya değişik açılımlar kazandırmak, öğrenci ve öğretmenlerin bakış açılarına ulaşılmaq istenmiştir.

Son zamanlarda artan, kadın üzerine yapılan araştırmalar kadın tarihi üzerine de bize önemli bilgiler sunmaktadır.

Tarihin oluşmasında etken rol oynayan erkek kahramanlar tarih yazımı içerisinde hakettiğı yeri almış ve tarihi bilgilerimizin baş aktörleri olarak hafızamıza yerleşmişlerdir.

Tarihî olay ve olguları işleyişimizde erkeğın bu kadar ön plâna çıkması normal ve doğal bir süreçtir. Fakat kadın ve erkek olarak iki ayrı cinsten yaratılan insanoğlunun, tarihin oluşmasında da beraber hareket ettikleri kaçınılmaz bir gerçektir.

Bu çalışmanın amacı erkeğı, tarihin baş kahramanı olmaktan çıkarmak değil, kadının öncelikli olarak, tarih ders kitaplarındaki imajını ortaya koymak öğrenci ve öğretmenler için ne ifade ettiğini bulmaktır.

Yapılan çalışma ile ders kitaplarındaki, kadın ve Türk kadına dair imajlar belirlenmeye, ayrıca anket çalışmasıyla da, öğrenci ve öğretmenlerin hafızalarında yer etmiş tarihi kadın şahsiyetlere ulaşmaya çalışılmıştır. Ders kitaplarında ki kadın imajına ulaşılırken, ders kitaplarının kadın kahramanları tanıtmada ne kadar etkili olduğu sorusuna da cevap aranmıştır. Tarih yazımında ve tarih ders kitaplarında kadının hak ettiğı konum sorgulanmıştır.

Bazı öğrenci ve öğretmenlerin düşündüğü gibi gerçekten kadınlar tarihi akış içinde önemli roller üstlenmemiş midir? Yoksa kadın kahramanlar

tanınmadığı için mi yok sayılmıştır? Sorularına da cevap aranmaya çalışılmıştır. Literatür taraması ile elde edilen bilgiler çalışma arasına yerleştirilerek konunun daha net ortaya konulması amaçlanmıştır.

Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK'a yardımlarından, çalışmaya olan katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca konu ile ilgili fikirlerini benimle paylaşan, yardımlarını esirgemeyen Dr. Bahri ATA'ya çok teşekkür ederim.

Anket çalışmasında benimle bilgilerini paylaşan, araştırmanın önemli bir boyut kazanmasını sağlayan öğrenci ve öğretmenlere sevgi ve saygılarımı sunarım.

Meliha KÖSE

Ankara -2004

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Tarih; toplumların, insanların sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel ve dini etkinliklerini, birbiriyle ilişkilerini, yer ve zaman belirterek neden-sonuç ilişkisi içinde inceleyen bir bilimdir.

Bu tanım tarih için yapılan en bildik tanımlardan biridir. Daha genel bir yaklaşımla tarih, tarihçilerin yaptıkları araştırmalar sonucunda elde ettiği bilgidir, tanımı karşımıza çıkmaktadır. Tarihin ne olduğu kadar, nasıl öğretileceği ve ne öğretileceği de tarih eğitimi adına en çok tartışılan konular arasındadır. Tarih ders kitaplarına geçecek bilgilerin boyutu, niteliği, hangi tarzda sunulacağı tartışmaları arasına, son yıllarda tarih öğretiminde kayıp unsur olarak görülen kadın da girmiştir (Degabriele, 1998). Tarih öğretiminde kadın kahramanların yer alma oranları gerçekçi mi, yoksa bu geçirtilen bir konu durumunda mıdır? Kadın gerçekten tarihte kayıp unsur mudur? Çalışmanın önemli problemlerinden olan bu sorulara verilecek cevaplar tarih eğitimi adına ciddi açılımlar sağlayacaktır.

İlkçağlardan bu yana pek çok toplumda hor görülen kadın, tarihe geçmek bir kenara, insanca yaşamakta bile zorlanmıştır. Hint, İsrail, Yunan, İran, Babil, Arap, Roma gibi uygarlıklarda kadın hep ezilen sınıf olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldız,1999:5). Aristo, Platon gibi düşünceleri günümüzde bile okutulan filozoflar kadını eksik yaratılmış bir varlık olarak görmüşlerdir.

Uygarlık bir imgeler savaşıdır, erkek imgesinin egemen olduğu her uygarlık kadını ikincileştirmiştir. Doğa ile mücadele sonucu kurulan uygarlıklar, kader olarak ve doğanın eseri gibi gösterilmişlerdir. Kadının ikinci plâna itilmesini doğal sonuç olarak gören uygarlık ideolojilerine göre kadın tarihi, ötekinin tarihidir (Kılıçbay.1999:12).

Tarih içinde kadına bakış açıları kültürel genlerin etkisi, kadının toplumsal statüsünü erkeğe göre belirlemiştir. Bu olgu, kadın toplumsallığının, eği-

timinin, siyasetin, ekonominin ve değişim kültürünün önündeki gerçek belirleyicisidir (Doğan,1999:28).

Kadın Türk destanlarının en canlı ve önemli aktörüdür. Yaratılış Destanının Ak-Ana'sı, cennetten kovulmanın sebebi Ece şahsında Hz. Havva, Manas Destanı'nın sır verilmemesi gereken kadınları, Türeyiş Destanında yer alan Ay-Va Hatun'un kocasının isteklerini Tanrı Ülgen'in istekleri sayması ve kızlarına bu yönüyle örnek olması erkekleri her zaman bir adım öne çıkarmıştır (Doğan,1999:30). Oğuz kağan Destanı kadına çok yer verirken, "Dede Korkut" kitabında kadının erkeği tamamlayan saygıdeğer kişiliğinden sık sık söz etmektedir. Eski Türklerde doğum, iyilik, aşk gibi güzel olan her konunun üzerinde bir kutsal kadın motifi yer almaktadır (Göksel,1988:112). Bu destanlarda ortaya çıkan saygın, uysal, itaatkar, fettan, güvenilmez kadın imajları kültürümüze de ışık tutmaktadır. Kadın kimi zaman tanrıça olarak karşımıza çıkarken kimi zaman zaaf sahibi, sır tutamayan kimi zaman görevi erkeğine itaat etmek olarak belirlenmiş öteki sıfatıyla tarihe yansımıştır. İslamiyet'in dönemine getirdiği eşitlikçi felsefesi, kültürün önüne geçerek kadın ve erkek eşitliğini sağlayamamış görünmektedir (Doğan,1999:32).

Batı kültüründe durum daha karmaşık görünmektedir. Tüm zamanların en önemli filozofları arasında yer alan Socrates, yalnızca erkek çocuklarına ders vermeyi tercih etmiş, kız çocuklarını felsefe dersi için yeterli görmemiştir. Yine Filozof Eflatun'a göre ise erkek çocukları kızlara göre daha mükemmel yaratılmış ve bundan dolayı devlet idare etme görevi erkeklere, ev idaresi kızlara layık görülmüştür. Roma hukukunda ise kızlar evlenene kadar babasının, evlendikten sonra eşinin vesayetinde varolabilmiştir. Dolayısıyla erişkin bir birey kabul edilmemişlerdir (Doğan,1999:33).

Yunan kadınının site içinde önemsiz bir yeri vardır. Aristoteles kadının tedbirlilik, adalet , cesaret ya da ılımlılık ve kanaatkârlık gibi erdemlere sahip olduğu konusundaki şüphelerini açıkça ifade etmiştir (Bendason, tarihsiz:23).

Hindistan'da, suttee adı verilen bir gelenekle kadınların ölen eşi ile birlikte yakılması, İngiliz hükümetinin yasaklamasına rağmen 1900'lere kadar sürmüştür. Bu da kadının eşiyle varolabileceği, kendi başına kalamayacağı

sonucuna bizi ulaştırmaktadır. Tevrat'ta kadının Adem'in kaburga kemiğinden yaratılmış olduğunun anlatılması, Hristiyanlıkta cennetten kovulmanın sebebi olarak görülmesi, kadının zayıf yaratılmış bir varlık olduğu düşüncesini pekiştirmiş ve bu düşünceler Türk kültürünü de etkilemiştir.

Alman İdealizminin önde gelen kuramcılarından Hegel'e göre sivil toplum erkeğın işidir, bireyi aileden sivil topluma sonra da devlete yönelten tin (ruh) kadında yoktur. Kadının görevi ev işleri ve çocuk bakmaktır (Doğın,1999:34). Kadını tarihin dışına iten bu anlayış sadece bu düşünürlerin ürünü değil bizzat düşünürleri de etkisi altına alan kültür ve geleneklerin eseridir. Erkeğın hayatını kolaylaştıran kadın mitolojilerde, efsane ve masallarda övgüye mazhar olurken, tarih dışında kalmaktan kurtulamamış gibidir. Kadın annedir yeri evidir şartlandırması, kadının değişimini ve gelişmesini yavaşlatmıştır. Örneklerin ortaya koyduğu gerçekler tarihte kadının edindiği yeri açıklamamıza yardımcı olmaktadır. Kadının bu zayıf yönlerini ön plâna çıkaran erkekler, kadını kutsamakta, övmekte aşkın ve estetiğın ilham kaynağı olarak algılamakta da bir beis görmemişlerdir.

Anaerkil toplumlarda lider kadınlar, mitolojide tanrıça kadınlar, dinde günahsız kadınlar, Amazonun savaşçı kadınları, Anadolu'nun bereket tanrıçaları, birçok kültürle yoğrulan Anadolu topraklarında çıkan kadın imajlarından birkaçıdır. Şeytanın kolayca kandırdığı zayıf karakterli kadın imajıyla, sevgili ve canan olan aşkın kaynağı kadın erkeğın zihninde çelişkilerle vardır. Bu çelişkilerle beraber estetik oluşun ilham kaynağı olarak ta tarihte yerini alabilmiştir.

Türkiye'de batılı anlamda bir feminizm yaşanmamıştır. Çünkü kadınlara hakları kendiliğinden adım adım verilmiştir (Doğramacı, 1982: 81). Kanunlarda erkekle eşit olan kadın, mevcut haklarını kullanma mücadelesi vermektedir. Dolayısıyla burada kültürün baskın yönü yine karşımıza çıkmaktadır. Korumuz feminist hareket ve kadın hakları olmadığı için bu konuyu çalışma içinde tartışma ihtiyacı görmemekteyiz. Ancak feminist araştırmalarda ısrarla vurgulanan kadının kasıtlı ve aşama aşama toplumdan, sosyal ve ekonomik hayattan uzaklaştırıldığı düşüncesini eksik bulduğumuzu da burada ifade etmek durumundayız. Kadınların annelik rolleri kadını belki de eve bağlayan en

önemli faktör sayılabilir. Kadının birinci görevinin annelik olarak algılanması, kadını ciddi bir sorumluluk içine itmiştir. Aksi takdirde çocukların bakımı, büyütülmesi toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuğun doğuştan anneye bağımlılığı kadına doğal bir görev vermiştir. Bu gerçek erkekler üzerine düşen sorumluluğu kaldırmamakla birlikte, erkeği kamusal alan denilen plâforma daha rahat sürüklemiştir. Ekonomik gücün olayların gelişmesindeki etkisi herkes tarafından kabul edilebilecek bir gerçektir. Erkeğin ekonomik faaliyetlerde ki görünürlüğü tarihteki görünürlüğüne önayak olmuştur. Tarihin başlangıcından bu yana ekonominin aktörleri kadınlar olsaydı belki de tarih çok farklı yazılacaktı. Avrupa'da kadının Sanayi devrimi ile, Osmanlı Devleti'nde ise özellikle Meşrûtiyetten sonra çalışma hayatında etkin olması tarihte farklı rollerle karşımıza çıkmalarına sebep olmuştur. Kadının tarihe kaydedilmesinde ekonomik faaliyetler tek sebep olmamakla beraber, çok önemli bir etken olduğu gözden kaçırılmamalıdır. İlk Türk Devletleri'nde kadına yaklaşımın batıya oranla çok daha iyi ve insancıl olduğu hem batılı hem doğulu araştırmacılar tarafından pek çok kaynakta dile getirilmiştir. Bundan dolayı kadının Batıdaki ve Doğudaki tarihî maceraları da farklılık göstermiştir. Önemli olan bu farklılığın gözler önüne serilebilmesi ve olumlu anlamda farklılığın devam ettirilebilmesidir. Fakat Türk kadınının hakları ve imajları konusunda yaşadığı iniş çıkışlar tarihte görünürlülüğünü de etkilemiştir.

Tarihten süzülerek günümüze kadar gelen kadın imajları ders kitaplarında da karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman övülen kadın kimi zaman eleştirilmiş kimi zaman sanata konu olmuş, kimi zaman da tanrıça olarak ders kitaplarına yansımıştır. Bu bölümde ders kitaplarına yansıyan kadın imajları üzerinde durulacaktır.

TARİH DERS KİTAPLARINDA YER ALAN KADIN İMAJLARI

Bu çalışma için şu anda kullanılan ders kitapları incelenmiştir. İncelenen ders kitaplarında anlatılan kadınlarla ilgili bir fikre ulaşmaya çalışılmıştır. Hakkında uzun bilgiler verilmeyen kadın şahsiyetlerin çizilen imajlarına ulaşmak için birkaç cümleden yola çıkılmıştır. Ders kitaplarına konulan okuma parçaları, resimler de çalışma içinde değerlendirilmiştir.

1.1. SANATIN ESİN KAYNAĞI OLARAK KADIN İMAJI

Tarih ders kitaplarında vurgulanan kadın imajlarından birisi, kadının sanatın esin kaynağı olmasıdır. Adına heykeller, tablolar, resimler yapılan kimi zaman adına destansı bir hikaye yazılan kadınlarla karşılaşmaktayız (Komisyon,1994:116-60).

Ders kitaplarında Hz. Meryem'in resimlerinden sıkça bahsedilmektedir. Hristiyan resim sanatının en çok kullanılan motiflerinden biri olduğu vurgulanmaktadır (Kara,2002:50). Kraliçe Nefertiti'ye Nil Irmağı'nın suladığı topraklardan elde edilen ürünü sunan kadın resmi, resim sanatında kadın figürünün kullanılmasının ve bunun ders kitaplarına yansımalarının bir örneğidir (Kara, 2002:61). Ağlayan kadınlar Lahdi (Kara, 2002:34) ve Saka kızının resmi ders kitaplarında yer alan diğer örneklerdir (Komisyon, 1994:163). İbn-i Rüşdü, Aristo'yu dinlerken gösteren bir tabloda erkeklerin yanında kadınları da görüyoruz. Bu da kadınların felsefe ile ilgilendikleri, düşünce hayatında varolmaya çalıştıkları fikrini veriyor. Ya da resmi çizen kişinin kadınları düşünce hayatında görmek istemesinden kaynaklanabilir (Kara,2002:146).

1341'de Altınorda Sahasında "Kutup" mahlaslı bir şairin yazdığı "Hüsrev ü Şirin" adlı eser, Altınorda Hükümdarı Tinî Bek Han ve eşi Melike Hatun adına Nizamî'nin aynı adlı eserinden tercüme edilmiştir (Komisyon,1994:130). İnsanlığın edebiyat mirasından olan bu destansı hikayelerde yer alan kadın kahramanlar tarih ders kitaplarında yer alırken, insanların zihinlerinde de yer etmişlerdir.

İlk Türk devletlerinde, özellikle Uygurlarda resim sanatının geliştiği belirtilirken, örnek olarak bir Uygur Prensesinin resmi alınmıştır (Kara, 1998:111). Türklerin de ilk zamanlardan bu yana kadını sanat eserlerinde esin kaynağı olarak kullandıklarını anlıyoruz. Tarih ders kitaplarında gündelik hayatla ilgili bilgilerin verildiği bölümlere, konulan resimlerde yine kadınları şık ve gösterişli kıyafetlerle görüyoruz. Bu tarz resimlerde ortaya konan kadın imajının olumlu olduğunu görmekteyiz (Kara, 2002:119-182-282). Kopuz çalan kadın resminin ders kitaplarında yer alması müzikle ilgilenen kadın varlığını simgelerken, kadınların sanatla ilişkisine de işaret etmektedir (Komisyon, 2001:46).

Mona Lisa resmi Rönesans döneminin en önemli eserlerine örnek olarak pek çok ders kitabına alınmıştır (Kara, 1999:60). Yine Hz. Meryem resimleri Rönesans dönemi resim çalışmalarının en güzel örnekleri olarak tarih ders kitaplarına yansımıştır. Rafael ana şefkatini ifade eden Meryem resimleri ile tanınmıştır (Komisyon,1993:40). Ayrıca Leonardo Da Vinci'nin "La Vergine" tablosu, Raffaello'nun "Madonna del Cardellino" adlı tablosu, Albrecht Durer'in "Adorazione Dei Magi" adlı tablosu yine kadınlardan esinlenerek çizilmiştir (Komisyon, 2002:53-54-55). Ders kitaplarına Rönesans dönemi tabloları olarak geçmiştir. Tanrıya ibadet eden heykelin kadın olarak yapılması, sanatsal çalışmalarda kadın motifinin kullanılmasına bir örnektir (Şahin, 1994:33). XVI-II. yüzyılda Levnî tarafından yapılan "rakkase" minyatürü ders kitaplarımızda sıkça yer alan resimlerden biridir (Komisyon, 2002:191).

Yukarıda adı geçen eserler bize kadının sanat eserlerine, esin kaynağı olduğu imajını rahatlıkla vermektedir. Bu eserlerin hepsinde ön plâna çıkarılan kadın imajı olumlu ve güzeldir. Daha doğrusu kadınlar insanların estetik kaygılarla baktığı eserlere konu oluşturarak özel bir yere konulmuştur. Bu da dünyanın ve insanların yaratılışından bu yana birlikte olan kadın ve erkek cinsi için doğal bir sonuçtur.

Ders kitaplarına kadın sanatın esin kaynağı olarak yansıdığı halde, sanatçı kadınlar hiç yer almamıştır. Acaba tarih süreci içinde sanatla uğraşan kadınların olmadığını iddia etmek mümkün mü? Tabi ki bu mümkün değildir. Çünkü sanatla uğraşan kadının varlığı tarih araştırmaları ile uğraşan pek çok araştırmacı tarafından ortaya konmuş bir gerçektir. Entrikaları ile ön plâna çıkarılan Hürrem Sultan'ın şair yönü hiç açıklanmamaktadır. Yine İsmail Hakkı Esat Efendi'nin kızı şair Zübeyde Fitnat Hanım, Kastamonulu Bir kadının kızı Zeyneb Hanım, bir fıkıh uzmanı olan Mihrî Hatun, Şair Bakî'nin karısı Tutî Hatun, kocası ulemadan olan Hubbî Hatun, kadı Kametizade Şeyh Mehmet Efendi'nin kızı Emetullah Hatun, Kazasker Moralızade Efendi'nin kızı Leyla Hanım, Osmanlı döneminin önemli şairleri arasında yer almaktadır. Macar Osman Paşa'nın kızı Nigâr Hanım'ın ilmî, edebî toplantılar düzenlediği bilinmektedir (Ortaylı, 2001:56). Tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım, meşrutiyet döneminin aydın kadınları arasında en bilinenidir. Osmanlı Devleti'nin ilk kadın romancısı olarak tarihe geçerken, kadın hakları ile ilgili yazıları dönemini fazlasıyla etkilemiştir. Hayal ve Hakikat, Nisvan-ı İslam, Re'fet, Udî, Levayih-i hayat, Teracim-i Ahval-i Felasife, Taaddüd-i Zevcat-ı Zeyl bilinen bazı eserleri arasındadır (Dağlı,2002:37). Ayrıca şairlerin dışında Esmâ İbrat, Şerife Fatma gibi hattat kadınlar, Dilhayat gibi besteci kadınlar tarihe mâl olmuşlardır (Göksel, 1988:138).

Yukarıda adı sayılan kadınlar dışında yine batı dünyasında da edebiyat ve sanatla uğraşan kadınlar bulunmaktadır. Dolayısıyla sanatçı kadınların var olduğu bilindiğine göre sorun bunların kültür ve medeniyet konularında neden yer almadığıdır. Tarih derslerini isimle doldurmak istemeyen tarih eğitimcileri ve ders kitabı yazan araştırmaların kaygılarını da dikkate almak gerekmektedir. Fakat bu kaygı ile kadınları kültür ve medeniyet konularında yok saymak önemli bir sorun olabilir. Meşrutiyet döneminde, "Millî Edebiyatçılar" arasında adı geçen Halide Edip Adivar, Türk kadınının gerçeğini ortaya koymakta tek başına yeterli değildir. Sanatın esin kaynağı olarak çok olumlu bir imajla anılan kadınların, sanatçı kimliği ile de ders kitaplarında yer alması, tarih eğitimine olumlu katkılar sağlayacaktır.

1.2. ÜLKELERİN YIKILMASINDA ETKİLİ OLAN KADINLAR VE AJAN KADIN İMAJI

Tarih ders kitaplarında kadın, doğrudan olmasa da kimi zaman başka bir ülke adına bilgi sızdıran kişiler olarak veya bir ülkenin parçalanmasında rol alan ajan gibi anlatılmaktadır.

Örneğin Ki-ok döneminde evlenilen prensesler sayesinde ülkeye giren Çinli tüccarların, elçilerin Çin'e bilgi sızdırdığı ifade edilmektedir (Komisyon, 1994:41). Doğu Göktürk Devleti'nin hükümdarı Çu-lo Kağan'ın, Çinli eşi tarafından zehirlenerek öldürülmesi Çinlilerin, Türklerin üzerine yaptığı seferleri önlemek için, bu kadını kullandığı gerçeğini göstermektedir (Kara, 1998: 50). Çinli prenseslerin Türk Devletlerini yıkabilmek amacıyla kullanıldığı ders kitaplarının çokça vurguladığı bir konudur.

Diğer bir örnek ise okuma parçası olarak verilen Göç Destanı'nda geçmektedir. Destana göre, barışı sağlamak amacıyla Uygur Hükümdarının oğlu Gali Tigin'le, Kiyu-Liyen adlı bir Çinli prenses evlendirilmiştir. Bu evliliğin gereği olarak Çinli elçiler Hatun Dağında bulunan Kutlu Dağı parçalayarak ülkelere götürmüşler, bu da ülkenin sonunu hazırlamıştır. Tabii ki bu destanda vurgulanan vatandan düşünülmeden verilen bir parça toprağın nelere mâl olduğudur. Fakat Çinlilerin bu toprağı alırken Çinli bir prensesi kullanmaları ise kadınların bazı çıkarlar için kullanıldığının göstergesidir. Tarih ders kitaplarında karşılaştığımız bu anlatımlar, kadının ajan gibi kullanılarak ülkelerin yıkılmasında etkili olduklarını ima etmektedir. Bunu şu şekilde de ifade edebiliriz; Çinli prenseslerle yapılan evlilikler Çinli ajanların işini kolaylaştırmıştır. Büyük Hun Devleti'nin yıkılmasında Çinlilerin önemli rollerinin olduğu ve içten çökertme işinin bir uzantısının da Çinli prensesler olduğu yazılmıştır (Kara, 1998:122).

Ders kitaplarında bahsedilmese de Yavuz Sultan Selim zamanında Rodos Şovalyelerini engellemek amacıyla, adaya sızan üç Türk kadın ajandan bahsedilmekte ve bu kadınların yakalandığı zaman işkenceyle öldürüldüğü belirtilmektedir (Kemal, 1974: 156).

Ayrıca Asya’da pek çok kadın casusluk yapmış olmasına rağmen, adını en çok duyuran kadın Mata Hari olmuştur. Çıplaklığı ile dillere düşen bu ajan kadın, sansasyonlarla tarihe geçerken sonunda kurşunlanarak öldürülmüştür (Singer, 2003:372). Ders kitaplarında yer almayan bu kadın okuma alışkanlığı olan pek çok insanın hafızasında kalmıştır.

1.3. YÖNETİMDE KADIN VE YÖNETİCİ KADINLAR İMAJI

Yönetimde kadınlar ile ilgili ders kitaplarında ki ifadeleri iki gruba ayırmak gerekmektedir. Yönetimde kadını övgüyle anlatan ifadeler ve yönetimde kadını eleştirerek anlatan olumsuz ifadeler.

3.1. Yönetimde Olumlu Kadın İmajı

Eski Türk Devletlerinde “Hatun” ünvanlı hükümdar eşlerinin, yönetimde önemli bir yere sahip oldukları vurgulanırken, bunun olumluluğu ön plâna çıkarılmaktadır (Kara, 2002:96). İlk Türk Devletlerinde Hatun’un naip (vekil) olarak devlet başkanlığı yapması ve yönetimde etkin bir rol alması Türklerin gelişmişliği açısından ele alınarak övülmektedir. Kadının yönetimde yer alması eleştirilmemiştir (Komisyon, 2001:38).

Hititlerde kraldan sonra en yetkili kişinin “Tavananna” ünvanlı kraliçeler olduğu yazılmış ve eleştirel bir yaklaşım yapılmamıştır (Kara, 2002: 37). Tarihte bilinen ilk yazılı antlaşma olarak ders kitaplarına geçen “Kadeş Antlaşması” III. Hattuşili’nin mührünün yanısıra, kraliçe Pudahepa’nın da mührünü taşımaktadır (Bilim ve teknik, 1999: 105). Bilinen bu ilk yazılı antlaşmanın onaylayıcılarından biri olan Pudahepa tarih ders kitaplarında yer almayı hak etmektedir.

İlteriş Kağan’ın eşi “İlbilge Hatun”un eşine yardım ve destekleri anlatılarak, yönetimde kadın olumlu bir imajla ön plâna çıkarılmıştır (Bulduk-Gündoğdu, 1995:65). Alper Tunga’nın torunlarından “Tomris” ilk Türk kadın hükümdarı olarak Pers Kralı Darius ile yaptığı mücadeleleri ile ün kazanmıştır (M.Ö 530). Bizzat yönetimde de yer alan Tomris mücadeleleri ile ülkesini sa-

vunan kahraman Türk kadını imajını ortaya koymaktadır. Ders kitaplarında da bu yönüyle karşımıza çıkmaktadır (Komisyon, 2001:6). Sabarlar döneminde, Balak ölünce yerine karısı “Boğarık Hatun” geçmiş, güzelliği ve komutanlık-taki başarısı ile ün yapmış Sabarların düzenli ordusu ile Bizans’ı korkutmuştur, cümleleri ile anlatılan Boğarık Hatun yine kahraman ve başarılı Türk kadını imajı ile ders kitaplarında ki yerini almıştır (Komisyon, 2001:30). Ayrıca yönetimde kadın imajının olumlu ifadelerinden biri olmuştur.

Karahanlılarda Hatunun kendine ait divan ve görevlileri ile yönetime müdahale edebildiği ders kitaplarında yer alırken, yine Türklerde, Kadının yönetimle ilgilenmesi olumlu karşılanmaktadır. Eski Türklerde kadının yönetime karışması, Türklerin üstünlüğünü vurgulamak ister gibidir.

Türklerin İslamiyet ile karşılaşmaları konusunda geçen, Buhara Melikesi Kabaç Hatun, Muaviye’nin komutanlarından Ubeydullah bin Ziyad ile anlaşma yaparak Buhara’ya yapılan kuşatmayı kaldırmıştır. Tarihin adını yazdığı bir melike olarak ders kitaplarına geçmiştir (Kara, 2002: 15). Kabaç Hatun hakkında övgü dolu sözler yazılmamışsa da olumsuz ifadeler kullanılmadığı için bu konu içinde değerlendirilmiştir.

Cengiz Han’ın ölümünden sonra, oğlu Ögeday ülkenin başına geçmiş ve onun ölümünden sonra “Töregene” büyük kurultay toplanana kadar ülkeyi yönetmiştir(Turan ve Ergezer, 1997:170) Töregene Hatun yeni yöneticinin seçilmesine kadar yönetime vekaleten bakmış, yönetimdeki boşluğu doldurmuştur. Bir hatun olarak törelerin üzerine yüklediği görevi başarıyla yapmıştır (Cüveynî, 1988:260). Moğollarda ve Timur Devleti’nde kadınlar yönetimde etkiliydiler. Hatta Timur Devleti’nde ziyafetlere ve seferlere kadınların eğitimi-ne de önem verilirdi (Turan ve Ergezer, 1997:187). Kadınları yönetimde söz sahibi yapan, özellikle toplumsal olaylarda onların görgülerini de önemseyen Türk devletlerinde, kadının saygın bir yere sahip olduğu aşikardır (Cüveynî, 1988: 162-263).

İngiltere Kraliçesi Victoria, Babür Devletini sömürgeleştirerek resmen Hindistan İmparatoriçesi ilan edilmiştir, ifadeleriyle karşımıza çıkan Victoria

sömürgeci politikasına rağmen yönetimde başarılı kadınlar imajıyla karşımıza çıkmaktadır (Komisyon, 2001:116).

İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth III. Murat'a yazdığı bir mektupla İngiliz tüccarların Osmanlı topraklarında serbest ticaret yapmasını sağlamış ve ülkesinin ekonomik gelişimi için önemli bir adım atmıştır. Ayrıca I. Elizabeth zamanında denizlerde gelişime çok önem verilmiş büyük bir sömürge imparatorluğu olmayı başarmışlardır. Dünya Devletleri açısından sömürgeciliğe sıcak bakmak mümkün olmasa da İngiltere'yi güçlü bir devlet haline getirdiği muhakkaktır (Kara,2000: 84-93).

II. Katerina zamanında Ruslar, Osmanlı Devlet'i üzerindeki emellerini gerçekleştirmeye çalışmışlar ve Rusya'nın gelişmesi için bunu gerekli görmüşlerdir (Kara, 2000:142). Osmanlı Yine Kırım'da çıkan bir isyanı bahane ederek Kırım'ı kendi ülkesine kattığını ilan etmiş , Büyük Rusya hedefine ulaşmaya çalışmıştır (Kara, 1999:76). Burada dikkat çekici olan devletini güçlendirmek isteyen II. Katerina'nın her türlü mücadeleyi göze alabilmiş kadın bir yönetici olmasıdır. Ders kitaplarında da hep bu yönüyle yer almıştır. XV. yüzyılın son yarısında Kastilya Kraliçesi İzabella ile Aragonya Kralı Ferdinand evlenerek iki krallığı birleştirmişler, bu ortak güçle İspanya'daki Ben-i Ahmer Devleti'ne son vermişlerdir (Komisyon,2001:53).

Bu iki paragrafta da vurgulanan iki kraliçenin aldığı kararlarla başarılı bir yönetici olduklarıdır. Çünkü bu kararlarla ülkelerini güçlendirmeyi bilmişlerdir. Kadın yöneticilerin de başarılı olabileceklerini göstermişlerdir.

Osmanlı tarihine başarılı bir dönem olarak geçmiş olan "Köprülüler" döneminin ilk sadrazamı Köprülü Mehmet Paşa'nın IV. Mehmet'in annesi Valide Turhan Sultan tarafından göreve getirildiği yazılmış ve olumsuz ifadeler kullanılmamıştır (Komisyon, 2002: 74). Saba(Sebe) Devleti'nin Tevrat ve Kur'an'da adı geçen ünlü Kraliçesi Belkıs'da adını tarihe yazdıran yönetici kadınlardan biridir (Şahin, 1995: 18).

3.2. Yönetimde Olumsuz Kadın İmajı

Bilge Kağan'ın ölümünden sonra yerine geçen oğullarından Tengri Han çocuk yaşta olduğu için devletin yönetimini annesi üstlenmiştir. Fakat devleti iyi idare edemeyince, Basmil, Karluk ve Uygurlar birleşerek II. Göktürk Devleti'ne son vermişlerdi (Komisyon, 2001: 22). Bu ifadeler, II. Göktürk Devleti'nin yıkım sebebi olarak ülkeyi iyi yönetemeyen bir kadını işaret etmektedir.

Büyük Hun Devleti zamanında, Metehan'ın üvey annesinin kandırması üzerine babası Teoman tarafından, Yüecilere rehin olarak gönderildiği ve bunu anlayan Metehan'ın kurtularak babasını öldürüp tahta geçtiği anlatılmaktadır (Kara, 1998: 30). Tarihin en önemli hükümdarı Metehan'ın başına gelen bu olaylarda üvey annesinin etkisi vurgulanmıştır. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın ölümü üzerine eşi Terken Hatun, oğlu Mahmut'u tahta çıkarmak istemiş, Berkyaruk ise bu duruma karşı çıkmış taht mücadelesine girmiştir. Bu taht mücadeleleri devletin zayıflamasına sebep olmuştur. Terken Hatun'un dört yaşındaki oğlu Mahmut için yaptığı bu taht mücadelesi Berkyaruk'u uğraştırmış, Terken Hatun'un yenilgisi ile son bulmuştur (Komisyon, 2001: 71). Ancak Kadınların belki de yönetimde etkisini sürdürebilme arzusundan kaynaklanan kavgaları şehzade annelerinin taht kavgalarına karışması, kendi çocuklarını tahta geçirmek istemeleri, saray içinde yönetime müdahil olmaları, tarih ders kitaplarına yansıyan olumsuz kadın davranışlarının başında gelmektedir. Özellikle Türk tarihi konularında bu konu olumsuz bir imaj çizmektedir.

Osmanlı Devleti'nin duraklamasının ve merkezi yönetimdeki bozulmaların sebeplerinden biri olarak kadınların yönetime müdahalesi gösterilmektedir. Bunlar arasında III. Murat'ın annesi Nurbanu Sultan, eşi Safiye Sultan (Venedikli Bafo ailesinden) ve Sokollu'nun eşi Esmâ Sultan yer almaktadır (Kara, 2000: 110). 17. yüzyılda çıkan İstanbul isyanlarında saray kadınlarının da rolü olduğu yazılırken, başarısız devlet adamları ile aynı suçlamaya maruz kalmaktadırlar. I. Mustafa'nın annesi, oğlunu tahta geçirebilmek için yeniçerileri II. Osman'a karşı kışkırtmıştır (Kara, 2000: 115).

IV. Murat tahta geçtiği zaman 12 yaşında idi. IV. Murat büyüyene kadar yönetim annesi Kösem Sultan (Mahpeyker) ve çevresindekilerin elinde kaldı. Askerî isyanlar çıktı ve bu isyanlar sırasında, IV. Murat'ın kız kardeşi Ayşe Sultan ile evli olan Sadrazam Hafız Ahmet Paşa katledildi (Kara, 2000:116). Hatta İstanbul'da çıkan iç isyanların müsebbiplerinde biri olarak ta Kösem Sultan gösterilmektedir. IV. Murat'ın yönetimi ele almasıyla bu olumsuz durumun değiştiği ifade edilmiştir (Kara, 2000:130).

Sultan İbrahim'den sonra yedi yaşındaki oğlu IV. Mehmet tahta geçti. IV. Mehmet'in ilk yıllarında devlet yönetimi büyük Valide Kösem Sultan ile annesi Turhan Sultan'ın elinde kaldı. Bu iki kadının rekabeti sonuçta Kösem Sultan'ın boğdurulmasıyla bitti. Bu seferde yönetim Turhan Sultan ile harem Ağalarının eline geçti. Devlet çok güç durumda kaldı (Kara, 2000:118).

Yukarıdaki ifadelerin işaret ettiği gibi kadınların yönetime müdahalesi ülke içi karışıklıkların en önemli sebebi sayılmış , kadınlar bu karışıklıklarla özdeşleştirilmiştir. Bu duruma son veren olay ise IV. Murat'ın büyüyüp yönetimi ele geçirmesidir. Bu ifadeler Osmanlı yönetiminde Kadın imajını tamamen olumsuzlarken, akla şu soruyu getirmektedir, kadınlar yönetime müdahil olmasaydı Osmanlı Devleti'nin kaderi değişebilir miydi? IV. Murat'ın büyüyüp tahta hakim olması Osmanlı Devleti'nin gerilemesini hangi ölçüde etkiledi?

Yönetimde kadın imajını değerlendirirken dikkat çekici hususlardan biri de Avrupa Tarihine ait kadın yöneticilerin başarılı, idealist ülkesini geliştiren kişiler olarak anlatılması, Türk ve Osmanlı Tarihinde ise daha çok yönetimi karıştırarak, ülkeyi gerileten kişiler olarak karşımıza çıkmasıdır. Bu durum Türk kadınlarını yönetimden anlamayan, bizzat kişisel çıkarlarını , ülke çıkarlarına tercih eden insanlar olarak zihnimize kazırken, Avrupalı Kraliçeleri başarılı çok iyi yönetici ileriye görebilen çevresindekilere sözlerini geçirebilen kadınlar olarak hafızalarımıza yerleştirmektedir.

Osmanlı Devleti'nde bir cariyeye anne erkek çocuk doğurunca, hayatını, oğlunun başarısını güvence altına alamaya adanmış, çünkü kaderi oğlunun kine bağlıydı (Peirce, 2002:72). Soyu açısından önemli bir yere sahip olmayan cariyelerin sarayda var olma mücadelesi önemlidir. Bu var olma mücade-

lesi Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında çok dikkat çekmektedir. Bu da kadınların saltanat mücadelesi ile Osmanlı'ya zarar verdiği düşüncesini geliştirmiştir. Fakat şehzade annelerinin sancaklarda oğullarının eğitimi ile ilgili görevlerini dile getiren olmamıştır. Şehzade anneleri oğullarının sancak görevlerinde uygun davranmalarından sorumlu kişiler olarak büyük bir sorumluluğa sahipti. II. Bayezit'in eşi Alemşah'ın annesi Gülrüh Hatun'un, oğlundaki olumsuz davranışları ile ilgili II. Bayezit'a yazdığı mektupta oğlunun lalasının görevinden alınmasını talep etmiştir. Mektup aynı zamanda şehzade annesinin padişah için göz kulak görevi yaptığını, siyaseten atadığı kişileri gözlediğini de düşündürüyor (Pierce, 2002: 65). Şehzadeler için bir staj yeri olarak düşünülebilecek sancaklarda annenin üstlendiği bu görev küçümsenmemeli ve kötü örneklerin yanında iyi örneklerden de bahsedilmelidir. Kötü bir örnek olarak karşımıza çıkan Hürrem sultan, şehzadesi ile sancağa gitmeyen ilk anne olmuştur.

Victoria, II. Katerina, I. Elizabeth, İzabella şahsında anlatılan başarılı kraliçelerin yanısıra, Tomris, İlbilge Hatun, Boğarık Hatun gibi Türk kadın yöneticiler övgüyle anlatılmış fakat Terken Hatun, Nurbanu Sultan, Safiye Sultan, Esmâ Sultan, Kösem Sultan, Turhan Sultan, Hürrem Sultan gibi kadınlar belirgin şekilde olumsuz anlatılmıştır. Yönetimde başarılarıyla tarihe geçen Türk kadınlarından ziyade, başarısızlıklarıyla tarihe geçen Türk kadını vardır. Fakat tarih ders kitaplarında başarısız Avrupalı kadın yöneticiden bahsedilmemektedir. Üçok'un yazdığı "Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar" adlı eserde, çok sayıda naibe ve hükümdardan bahsedilmiştir. Fakat bunlardan çoğunun ders kitaplarında adı bile geçmemiştir (Üçok, 1993).

Pakistan Halk Partisi lideri Benazir Butto, Pakistan'ın ilk kadın başbakanı olarak tarihe geçmiş, hakkında olumsuz ifadeler kullanılmazken, yolsuzlukla suçlanarak görevden alındığı ifade edilmiştir. Yolsuzlukla suçlanması yönetimde olumsuz imajlı kadınlar sınıfına koymaktadır (Şahin, 1994:134).

1.4. TOPLUMSAL KÜLTÜREL ALANDA VE DÜŞÜNCE HAYATINDA KADIN İMAJI

Tarih ders kitaplarında sosyal ve kültürel hayat içinde kadının kız çocuklarının durumları evlilik hayatındaki rolleri kadına verilen değer üzerinde duran cümleler mevcuttur. İlk Türk Devletlerinde, tek eşliliğin hakim olduğu, kadının rolünün, çocuğa bakmak, evin mali işleri ile ilgilenmek, halı dokumak, çorap örmek gibi işler olduğu belirtilmiş kadının erkekle eşit haklara sahip olduğu vurgulanmıştır (Komisyon, 1994: 60). Törenlerde kadın-erkek birlikte eğlenip, müzik eşliğinde dans ettikleri ifade edilmiştir (Kara 1998: 114). Temsili resimde gösterilen ve müzik çalan kadın motifi kadını sosyal hayat içinde rahat ve doğal olarak nitelemektedir. Özellikle Attila'nın sefer dönüşü Hun kızları tarafından şarkılar söylenerek karşılanması dikkat çekicidir. Türklerin İslam'ı kabulünden sonra, kadınların erkeklerle beraber şarkı söyleyip eğlenmesi pek gözlenmemiştir. Sadece Osmanlı haremde müzik eğitimi alan cariyelerin olduğu bilinmektedir. Bu cümlelerin ortaya koymaya çalıştığı sonuç İlk Türk devletlerinde kadının sosyal hayat içinde erkeklerle birlikte yer aldığı ve erkekle birlikte işbölümü yaptığıdır. Ayrıca evliliklerde tek eşliliğin hakim olduğu yazılmıştır. (Kara, 1998:104).

İslam öncesi Arap toplumlarında ise kadın değersiz görülmüş, kız çocuğu sahibi olmak büyük bir düşüklük olarak algılanmıştır. Evlilikte erkeğin hakimiyetine boyun eğen kadın tipi söz konusudur (Komisyon, 1994: 79).

Moğollarda kızlar ve erkekler bahar bayramlarında birbirini görür beğenir ve böylece evlenecekleri insanları seçebilirlerdi. Yine Moğollarda ilk dönemlerde anaerkil bir yapı hakim olduysa da çok kadınla evlilik vardı ve kızların satın alınması söz konusu idi. Bu da kız kaçırma olaylarını beraberinde getiriyordu. Daha sonra Türklerin etkisi ile babaerkil bir yapıya dönmüşlerdir (Komisyon, 1994: 100).

Sibir Türklerinin bayram şenlikleri, göçebe hayat tarzında Moğol kadını gösteren resimler kadın ve erkeğin işbölümü yaptıklarını göstermektedir (Kara, 2002: 220). Türkmenistan'da kurulan ve Türkmen hanımlarının gittiği bir medresenin de resmi ders kitaplarında yer almıştır. (Komisyon, 1994: 157).

Hazar Prensesi “Çiçek” Bizans’a gelin olarak gittiğinde giydiği çiçekli elbiselerle Bizans’ta yeni bir moda akımının başlamasına sebep olurken, Uygur kadınları ise giyimde kürklü ve süslü şapkaları tercih etmekte idiler. (Komisyon, 2001: 37). Eski Türk devletleri ile ilgili verilen bu bilgilerden çıkan sonuç ise Türk kadınının giyimine özen gösterdiği çevresine de örnek olduğudur. Sosyal hayat içerisinde bakımlı kadın imajı Türk kadını için ortaya konmuş olumlu bir yöndür.

Anadolu’nun fethedilmesinde etkili olan tarikat ve kuruluşlar içinde kadınlarda yer almış, özellikle Bacıyan-ı Rum (Anadolu Kadınlar Teşkilatı) Moğol istilası sırasında halkı koruyup, kollayan teşkilatlar içinde bulunmuştur (Komisyon, 2001: 183). Bacıyan-ı Rum Teşkilatının kurucusu kabul edilen şahsiyetin Ahî Evren’in hanımı Fatıma Bacı’nın olduğu ve bu teşkilata mensup kişilerin dokuduğu malzemelerden yeniçerilere külah yapıldığı görüşü hakimdir (Erken, 1998: 42). Anadolu’da Türk-İslam kültürünün yayılmasında önemli roller üstlendiği düşünülen Ahilik teşkilatının Osmanlı Devleti’nin kuruluşundaki yeri çok sayıda tarih kitabında dile getirilmiştir. Fakat Bacıyan-ı Rum Teşkilatından fazla bahsedilmemektedir. Bazı kaynaklarda doğruluğuna kesin gözüyle bakılan Ahi Evren ile bilgilere Ahmet yaşar Ocak şüpheyle bakmakta ve Ahi Evren’i(Evran) ahiliğin kurucusu kabul etmemektedir (Ocak, 1996: 184). Dolayısıyla Fatma Bacı ile ilgili bilgilere de kesin gözüyle bakmak konusunda tereddütler oluşturmaktadır.

Osmanlı ailesinde kadınların getirdikleri çeyizlerle beraber sonradan mülk edinebilme haklarının bulunduğu ve gerekirse mahkemede yolu ile haklarını arayabildikleri tanık olarak da mahkemeye gidebildikleri belirtilmektedir. Buna rağmen Osmanlı’da boşanma erkeğin yetkisinde bir karardı. (Kara, 1999: 162).

Osmanlı sarayında bulunan kadınlar, özellikle cariyeler kendisine gerekli bilgileri kazanabilmek için iyi bir eğitimden geçirilmekte idiler. Cariyelere dikiş nakış müzik eğitimi verilirdi. Saray içinde kadın efendi valide sultan olma durumlarının olma ihtimali göz önünde bulundurulurdu Haremde kadınlar zamanlarını eğlenerek ibadet ve okuma ile geçirirlerdi (Kara, 1999:165). II. Mahmut’tan itibaren kadınlar ferace ve çarşafalarını giyerek mesire ve eğlence

yerlerine gidebilirlerdi. Abdülmecit döneminde Avrupalı kadınlar gibi giyinmeye başlamışlardır. Şehirlerde ise kadınların eğlenceleri kendi aralarında yaptıkları ev gezmeleri idi (Komisyon, 2002: 192). 19. Yüzyıllarda kadın ve erkek birlikte balolara katılabilmekte idi (Kara, 1999:190). Şehirli kadının ne yaptığından kısaca olsa da bahseden ders kitapları köylü kadının ne yaptığından bahsetmemektedir. Oysa köylü kadınların tarım ve hayvancılık sektöründe aktif olarak çalıştığını bilmekteyiz.

Göçebe toplumlarda ise kadının görevi ekmek yağ peynir yapmaktır. Bu ürünleri pazarlamak erkeklerin işiydi (Kara, 1999:166-167-168-). Münif Fehim'e ait resimde bayram yerinde çocukları ile birlikte kadınlar da görülmektedir.

Ders kitaplarına yansıyan resimlerden de gözlendiği gibi toplum içindeki her türlü değişikliklerden kadınlarda kendilerine düşen payı almışlar ve toplumsal değişime erkeklerle birlikte katılmışlardır. Bu da Türk kadınının değişime açık olduğunu gösterirken kadına değişime müsait imajını yüklemektedir (Kara, 1999:172-174).

II. Meşrutiyet döneminde Millî Edebiyatçılardan bahsedilirken bu edebiyatçılardan biri olan Halide Edip Adıvar'ın adı da geçmektedir. Fakat Meşrutiyet Döneminde faaliyet gösteren hiçbir kadının adı geçmemektedir. Kadınların yayın ve edebiyat hayatında yer almadığı kanısını uyandırmaktadır (Kara, 1999: 228).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde siyasal sosyal ekonomik hukuk ve düşünsel alanda ortaya çıkan değişimlerle yapısal bir dönüşüm geçirmiş bundan Osmanlı kadını da etkilenmiştir. Osmanlı kadınının düşünce ve sosyal hayattaki konumu modernleşmeye paralel olarak değişmeye başlamıştır. Özellikle II. Meşrutiyet yıllarında çok sayıda kadın dergi ve gazetesi yayınlanmaya başlamış ve kadınlar kendi yazıları ile yayın hayatına girmiştir. Şükûfezar(sahibi kadın olan ilk yayın), Parça Bohçası, Hanımlara Mahsus Gazete, Demet, Mehasin, Kadın, İnci, Kadınlar Dünyası, Musavver kadın, Türk kadını, Seyyale gibi çok sayıda kadın dergi ve gazetesi yayın hayatında yer almıştır. Kadınlar Dünyası dergisi, Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı

Nisvan Cemiyeti'nin yayın organıdır. Önceleri kendi isimlerini vermeden bu yayın organlarına yazı yazan kadınlar sonraları isimlerini açıkça kullanmaya başlamışlardır. Ahmet Cevdet Paşanın iki kızı olan Fatma Aliye Hanım ve Emine Semiye Hanım aktif rolleri ile dönem içinde en çok adını duyuran kadınlar olmuşlardır (Çakır, 1996: 30). Bu konu ile ilgili çok sayıda belgenin var olmasına rağmen meşrutiyet dönemi edebiyat ve düşünce hayatını anlatan konularda ders kitaplarına hiç biri girememiştir. Kadınların değişimi ve eğitimi konusunda bu yayınların çok etkili olduğu muhakkaktır. Ders kitaplarında yer alması durumunda Osmanlı kadınının aydın ve idealist yönü ortaya çıkacağı için yararlı olacağı düşünülmektedir. Özellikle Osmanlı kadınının imajını değiştirmesi açısından önemli bir adım olabilir.

Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim konusu içinde, kız çocuklarının erkeklerle beraber camilerde okuma yazma ve dört işlem öğrendiği Tanzimat'tan sonra bayan öğretmenlerin (muallime) bulunduğu, sıbyan mekteplerinde karma eğitimin yapıldığı yazılmıştır (Komisyon, 2002: 168). Bu bilgilerin ışığında kız çocukların da temel eğitim aldıklarını söyleyebiliriz. Özellikle Tanzimat'tan sonra kadınların eğitim dünyasında eğitmen olarak yer alması önemli bir aşamadır. Kız rüştiyelerinin açılmasından sonra 1870'te bayan öğretmen yetiştirmek amacıyla Darü'l-muallimat okulu da faaliyete geçmiştir (Kara, 1999: 120-134). Erkekler için açılan sanayi mektebinden sonra kızlar için de Kız Sanayi Mektebi açılmıştır. Kızları çeşitli alanlarda eğiten bu okullar da meslek edindirmede önemlidir. Ders kitaplarında kızların eğitimi ile ilgili yer alan bu bilgiler kızlara gösterilen ihtimam açısından olumlu bir imaj ortaya koymaktadır.

Ders kitaplarında sayfa aralarında da olsa kadının sahip olduğu haklar konusuna değinilmesi aslında Türk toplumlarında ve Osmanlı'da kadınlara bakış açısında bazı eksiklikler olduğunun da işaretidir. Çünkü bu anlatılan bilgilerle Türk Devletlerinde kadına verilen değer ispatlanılmaya çalışılmakta görünmektedir. Ataerkil bir yapıya sahip Türk toplumlarında kadının erkekten geride durması haklar konusunda da geri plâna itilmesine sebep olmuştur. O dönem şartları içinde Avrupa ve Arap toplumlarına göre Türk kadını muhakkak ki azımsanmayacak haklara sahipti. Ders kitaplarında ki bu ifadeler ise

Türk kadınlarının toplumsal ve sosyal hayat içinde etkin olduğunu ortaya koymak kaygısındadır. Kadına sosyal bir imaj çizmektedir.

Osmanlı Devleti'nin merkez teşkilatı anlatılırken "Harem" in kadınlar için bir eğitim yeri olduğu, eğitimleri ile halife adı verilen kadınların ilgilendiği belirtilmiş, padişahların hanımlarına "kadın efendi", annelerine ise "valide sultan" unvanı verildiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca padişahların kızları ve ailelerine "paşmaklık" adı verilen arazilerin gelirleri bırakılmaktadır. Osmanlı saray kadınlarının diğer krallıklar da olduğu gibi, eğitimine rahatlıklarına itina gösterildiğini anlıyoruz. Bu da o dönem şartları içinde olması gerekenden başkası değildir (Komisyon, 2002: 134).

Osmanlı'da kültür ve sanat konusu içinde geçen "dergicilik" bölümünde Meşrutiyet döneminde çıkarılan erkek dergileri anlatılırken o dönemde çıkan kadın dergilerinden hiç bahsedilmemiştir. Oysa kadınların çıkardığı bu dergilerden de kısaca bahsedilse kadınların değişimleri ve topluma etkileri üzerine fikir sahibi olunabilecek kız öğrencilere model sunulabilecektir.

Osmanlı Devleti zamanında ve daha öncesinde de kırsal kesimde yaşayan kadınların sosyal kültür ve düşünce hayatı içinde olma kaygısı olmamıştır. Erkeklerle birlikte tarlada çalışan kadınlar kendileri için olağan olan işleri yapıp, kendi kapalı ortamlarında hayatlarını sürdürmüşlerdir. Ancak toplumda gelenek ve göreneklerin taşıyıcılığında farkında olmadan önemli görevler üstlenmişlerdir. Şehir hayatında değişen ekonomik faaliyetlerle birlikte kendini de değiştiren şehir kadını, köylü kadından daha fazla görünür olmuştur. Aldığı eğitimle, ekonomik faaliyetlerde daha aktif yer almasıyla, kültürel, düşünsel hayatta kendini ifade edebilme şansını yakalamıştır.

Kadın tarihi araştırmalarında en önemli sıkıntının kadınlarla ilgili bilgilerin kaydedilmemesinden kaynaklandığını belirten araştırmacılar bulunmaktadır. Pierce ise kitabı Harem-i Hümayun'da Osmanlı Vakayinamelerinde kadınlardan çok nadir söz edildiğini valide sultanların kayıtlarının tutulmadığını ve cariyelerin neredeyse yok sayıldığını ifade etmiştir. Özellikle Hristiyan eşlere çok gösterişli düğün yapıldığı halde bunun kayıtlara geçmediği belirtilmiştir. Kayıtlarda sadece I. Bayezid'in Sırp eşi Maria'nın yer aldığını, sebebinin de

Timur'a karşı kaybedilen savaştan sorumlu tutulması olduğunu yazmıştır (Pierce, 2002:39). Osmanlı Tarih yazımının amacının Osmanlı Hanedanını yüceltmek olduğunu belirten yazar, özellikle padişahların evlilikleri ile ilgili Osmanlı kroniklerine bakılmaması gerektiğini söylemektedir. Saray kadınlarının bile tarih kayıtlarında sınırlı yer aldığını düşünürsek toplumdaki diğer kadınların bilgilerine ulaşmak konusundaki güçlük rahatlıkla görülebilecektir. Tarihçilerin araştırmalarında sıkça müracaat ettikleri mahkeme tutanakları, vakfiye kayıtları kadınların sosyal ve ekonomik hayatı ile ilgili bilgilere ulaşmada kullanılmıştır. Kadın tarihine ulaşmak zor olsa da imkansız demek yanlış olur.

Tarih ders kitaplarının içeriği, savaşlar isyanlar ihtilaller toprak kavgaları gibi konulardan, kültür medeniyet sosyal ve ekonomik faaliyetlerle ilgili konulara kayarsa bu konudaki araştırmalar artacaktır.

1.5. KUTSAL BİR VARLIK OLARAK KADIN İMAJI

Tarihte kutsanan kadın sayısı, kutsanan erkekten daha az değildir. Özellikle Bendason'a göre ilk sanat eserlerinin modeli kadınlardır (Bendason,tarihsiz: 10). Özellikle bu ilk eserler arasında tanrıça kadın heykelticikler oldukça fazladır. Kadının gizemli dünyası ,erkeğin sanatçı dehasını ortaya çıkarmıştır. Zaman içinde erkek sevdiği kadına sembol değeri vermiş ve onu göklere yükseltmiştir. Bu yaklaşım mitolojik kadınların ortaya çıkışını bir yönüyle açıklamakla beraber konuyu tam olarak ortaya koymak için yeterli görülemez. Mitolojik kadınların ortaya çıkış sebepleri çalışmanın kapsamına girmediği için burada tartışılmayacaktır. Ancak insanoğlunun tarih boyunca ortaya koyduğu kutsal kadın motifleri doğal olarak ders kitaplarına da yansımıştır. Bu kadınlardan bazıları ilahî dinlerce kutsanmış bazıları beşerî dinlerce kutsanmış bazıları da erkek tanrılarla beraber gökyüzüne oturtulmuştur. Ders kitaplarımıza yansıyanlardan bazıları da şunlardır;

Hz. Hacer'e zemzem suyunun verilmesi İslâm öncesi dönemlerde de kutsal sayılıyor, tanrının kızları olarak görülen Lât, Menat,, Uzza'da Kâbe'de yer alıyordu. Bu putların yanı sıra, Hz. İsa'nın resmi ile birlikte Hz. Meryem'in

resimde Kabe'de bulunuyordu. Böylece tarihte kutsal bir varlık olarak da yerini bulan kadın kimi zaman bu haliyle de ders kitaplarına yansımıştır (Komisyon, 1994: 76-77). Hurma ağacına bile ağaçların kraliçesi, arabın halası lakapları verilerek olumlu bir dişilik imajı verilmiştir (Komisyon, 1994: 78). Arap toplumlarında kadına değer verilmemesine rağmen bu gibi ifadeleri kültürlerinde taşımaları dikkat çekicidir. Frigler'deki toprak ve bereket tanrıçası "Kibele," Hititlerde güneş tanrıçası Arinna kutsal bir motif olarak ders kitaplarında yer almıştır (Kara, 2002: 37).

Hz Hatice ilk Müslümanların baskı altına alındığı dönemlerde sağladığı ekonomik destekle ilk Müslüman kadın olma sıfatıyla Peygambere verdiği manevi destekle de örnek bir kadın olarak tarihe geçmiştir. Bu özellikleri onu seçkin bir yere getirirken ders kitaplarında da yerini almıştır (Şahin, 1994: 40-41). VIII. yüzyıldan sonra sistemleşmeye başlayan İslam Tasavvufu hareketi içinde ilk dönemin tek kadın temsilcisi Rabi'atu'l-Adevî olmuştur. Adı kitaplar aracılığı ile günümüze kadar da ulaşmıştır (Şahin, 1994: 107).

Satuk Buğra Han'ın İslam'ı kabulünü anlatan okuma parçası içerisinde geçen kızı ile ilgili bilgiler kızı Alanur'a kutsiyet yüklemektedir. Alanur'un hamileliğinin Hz. Meryem'in hamileliği ile aynı nitelikte olması ve doğan oğlunun Hz. Ali'nin oğlu olduğu düşüncesi, Alanur'a kutsal kadın imajı yüklemektedir (Kara, 2002: 22).

1.6. ÜNLÜ BİR ŞAHSİYETİN YAKINI OLARAK KADIN İMAJI

Hz. Amine, İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in annesi sıfatı ile ders kitaplarına ve tarihe geçmiş bir kadındır (Komisyon, 2001: 25). Hz. Hatice ise öncelikle Peygamber eşi olduğu için adı anılmaya başlamış, sonra peygambere verdiği destekle tarihe geçmiştir. Hz. Rukayye (Rukiyye) ve Hz. Ümmügülsüm, yine Peygamberin kızları oldukları için tarihe geçmiş kişilerdendir. (Komisyon, 1994: 81-82). Fatimî devleti adını Hz. Ali'nin annesi Fatıma'dan almıştır. Fatıma herhangi bir olayla değil, Hz. Ali'nin annesi olarak bu devletle birlikte anılmaktadır (Komisyon, 2001: 50). Yine Hz. Meryem

pek çok sanat eserine esin kaynağı olsa da, onu tarihe mâl eden öncelikli olarak Hz. İsa'nın annesi olmasıdır.

Hz Aişe öncelikli olarak Peygamberimizin eşi olması sebebiyle tarihte yerini bulmuştur. Ancak sonraları yaşanan Cemel Vak'ası gibi iç savaşlarda aktif rol alması adını perçinlemesini sağlamıştır (Komisyon, 2001: 37). Hz. Halime peygamberimizin süt annesi olarak ders kitaplarına geçmiş ve başka bir özelliğinden bahsedilmemiştir (Şahin, 1994: 38).

Ölün-eke Cengiz Han'ın annesi olduğu ve onun destekçisi olarak ders kitaplarına giren kadınlardan biridir (Kara, 1999: 138). Kutluğ Nigâr hanım Babür'ün annesi olduğu ve Cengiz Han'ın torunu olarak ona Türk kanını verdiği için ders kitaplarına yazılmıştır. Kendisi Çağatay hükümdarı Yunus Han'ın kızıdır (Kara, 1999: 163).

Lâgari Hasan çelebi hakkında bilgi veren okuma parçasında IV. Murat'ın kızı "Kaya Sultan" ın doğduğu gece yapılan şenliklerden bahsedilmektedir. Kaya Sultan'ın adının ders kitaplarında geçme sebebi IV. Murat'ın kızı olmasıdır (Komisyon, 2002:193).

Zübeyde Hanım, Mustafa Kemâl'in annesi olduğu için ders kitaplarında yer alan kadınlardan biridir (Mumcu ve Su, 2002: 55-56).

1.7. AKRABALIK BAĞI KURMA VE DEVLETİ GÜÇLENDİRMENİN ARACI OLARAK KADIN İMAJI

Ders kitaplarında en çok karşılaştığımız kadın imajlarından birisi kadının akrabalık kurma ve devleti güçlendirme aracı olarak kullanıldığıdır. Kurulan akrabalık bağı ile güçlerin birleştirilmesi de amaçlanmıştır.

Attila, Batı Roma üzerine sefer yapmaya karar verdiği zaman, İmparatorun kız kardeşi Honoria'nın evlenme teklifini kabul etmiş çeyiz olarak imparatorluğun yarısını istemiştir. İmparator bunu kabul etmeyince bunu savaş bahanesi olarak kullanmıştır (Komisyon, 2001:16). İfadelerinden anlaşılacağı üzere Attila yapacağı evlilikle toprak kazanmayı da plânlamıştır. Bu da tarih içerisinde kadınların toprak edinme vesilesi olarak kullanıldığının göstergesi-

dir. Attila bu yolla devlet sınırlarını genişletmek ve gücüne güç katmak istemiştir.

Doğu Göktürk Devleti'nin yıkılmasından sonra Hazarlar bağımsız bir devlet olmuşlar, Sasaniler karşısında Bizans'la ittifak yapmışlardır. Bu ittifak sayesinde II. Justinianus ve V. Konstantinos Hazar prensesleri ile evlenerek akrabalık bağı kurmuşlardır (Kara, 1998: 74). Cengiz Han gençlik yıllarında, henüz önemli bir hükümdar değilken, Kongirat Şefinin kızı Börte ile evlenmiş çadırlarını Onon kaynaklarından Kerulen kaynaklarına taşımıştır. Bu evlilik Cengiz Han'ın ilerleyişinin adımlarından biri olmuştur (Kara, 2002: 139). Aybek et-Tükmani'nin, Eyyübi Sultanı Turan Şah'ın ölümünden sonra, onun üvey annesi Şecerü'üd-Dürr ile evliliği Ortadoğuda yeni bir siyasi güç ortaya çıkarmıştır (Komisyon, 1994: 120).

Güçlü devletlerin hükümdarları ile kurulan akrabalık güçsüz durumdaki yöneticiler için kimi zaman kurtuluş çaresi olmuştur Bu da kadının tarihte bu anlamda bir araç niteliği olduğunun göstergesidir. Ders kitaplarına sıkça yansıyan benzer ifadeler kadının güç birleştirme imajını yansıtmaktadır.

İlk Türk Devletlerinde tahta geçme baş hatunun çocuklarının hakkı idi. Siyasi amaçlarla başka bir ülke prensesleri ile evlenme durumunda, prenses ne kadar soylu olursa olsun çocukları yönetimde yer alamazdı (Komisyon, 2001:38). Bu cümlelerin içinde açıkça geçtiği gibi bazı prenseslerle siyasi amaçlarla evlenilmesine karşın çocukları yönetimden uzak tutulmaktadır. Dolayısıyla bu prenseslerle evliliğin temelinde güç birliği yattığı apaçık görülmektedir.

Melikşah Bağdat'ta Abbasi Halifesini ziyaretinde "Doğunun ve Batının Hükümdarı" alâmeti alarak törenle iki kılıç kuşanmış, kızını da Abbasi Halifesi ile evlendirmiştir. Bu şekilde Abbasi halifesinden aldığı siyasi desteği kızını vererek perçinlemiş ve akrabalık bağıyla sürekliliğini sağlamıştır (Komisyon, 2001:71). Tolunoğlu Ahmet'in oğlu Humaraveyh, Abbasi halifesi El- Mute-met'in kızı ile evlenmiş, böylece halifenin desteğini de sağlamıştır (Komisyon, 2001: 58).

Dostlukları uzun sürmese de Çaka Bey'in kızının I. Kılıçarslan ile evliliği akrabalık bağı ile güçlerin birleştirilmesini sağlamıştır (Komisyon,1994: 174).

Şeyh Cüneyd Safeviyye Tarikatının şeyhlerinden olup,siyasi gayeler peşinde koşan başarısız siyasi girişimleri sonucu Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a sığınmış ve onun kız kardeşi ile evlenerek akrabalık bağı sayesinde amacına ulaşmaya çalışmıştır (Komisyon, 1994:159). Bu Örnekte yukarıdaki açıklamaları doğrulamaktadır.

Kuruluş döneminde Osman Bey , Şeyh Edebalı'nın kızı Bâlâ Hatun (Mal Hatun) ile evlenerek, ahilerin nüfuzlarından yararlanmıştır (Komisyon,2002: 4). Bizans İmparatoru Kantakuzenos giriştiği taht mücadelesinde desteğine ihtiyaç duyduğundan, kızını Orhan Bey'e vererek aradaki bağları güçlendirmeye çalışmıştır (Kara,2000: 18). Araştırmacı Peirce'a (2002: 54) göre "sultan eşleri olarak kariyerleri görkemli düğün törenleri ile başladığı halde, soylu gelinlerin bu olaylardaki yeri yok denecek durumdaydı. Asıl önemli olan törenin kendisi ve neyi simgelediği idi. Bir erkekle bir kadının birleşmesinden çok iki devlet arasındaki ilişkinin altının çizilmesi idi"

Sırp Kralı Jorj Brankoviç, daha önce Lazareviç'in imzaladığı antlaşmayı yenilerken kızını da II. Murat'a vermiştir (Kara, 2000: 38). Osmanlı Devleti'nin kuruluşu aşamasında yapılan bu tür siyasi evlilikler,Osmanlı Devleti'nin gelişmesinde ve ilerlemesinde önemli bir yere sahiptir. Devletlerin saldırılar gelebilecek kişilerle kurdukları akrabalıklar dönemin yönetim politikası görülebilir. I. Murat kızı Nefise Sultan'ı, Karamanoğlu Bey'i Aleaddin Ali Bey ile evlendirdi. Bu evlilikteki amacı, kurulacak olan akrabalık bağı sayesinde Rumele'de fetihlere devam ederken, Karamanoğullarından bir saldırı gelmesini engellemekti (Kara,2000: 26). Karamanoğlu İbrahim Bey'in tahta geçmesini sağlayan II. Murat, kız kardeşini İbrahim Bey'e vermiş ve dostane ilişkisini devam ettirmek istenmiştir (Komisyon,2002:15).

Örneklerin ortaya koyduğu netice tarih içerisinde özellikle üst düzeyde evliliklere çıkar ilişkisi karışmış ve kadın bu çıkar ilişkisinin aracı durumuna düşmüştür. Ders kitaplarına yansıyan bu bilgiler kadına güçlerin birleştirilmesinin aracı imajını yüklemektedir.

Germiyanoglu Süleyman Şah'ın kızını I. Murat'ın oğlu Yıldırım Bayezit'le evlendirmesi ve bir miktar toprağı çeyiz olarak Osmanlı'ya vermesi, Osmanlı beyliğine önemli bir destek olmuştur ve bu evlilik toprak kazanma yollarından biri olarak ders kitaplarına geçmiştir (Komisyon,2002: 9).

Osmanlı hanedanı 16. yüzyıldan itibaren başka hanedanların kadın üyeleri ile siyasi evlilik sistemini terk etmiş içte ve dışta bu gibi ittifaktan uzak durmuştur (Ortaylı,2001:39). Belki de dönemin en ihtişamlı Devletlerinden biri olduğu için bu tip evliliklere de ihtiyacı yoktu. Muhakkak evliliklerinde saray içindeki cariyeleri tercih etmelerinin daha önemli gerekçeleri bulunuyordu.

Damat Ferit Paşa, Abdülmecit'in kızlarından Mediha Sultan'la evlenerek saray içinde üst düzey görev alabilmiştir. Sarayda damat olmanın avantajını kullanmayı bilmiştir. Bunu da evlendiği kadının padişahın kızı olması sağlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman'la başlatılan damat vezirler uygulaması Koçi Bey tarafından, Kanuni döneminin bir zaafı olarak gösterilmiştir (Danışman, 1985:13). Damatların padişah kızları ile birlikte yönetime müdahalesi kolaylaşmış, saray içinde kadınların etkinliğini artıran faktörlerden biri görülmüştür. Hürrem Sultan, Nurbanu Sultan, Kösem Sultan, Turhan Sultan gibi padişah eşlerinin yönetime baskın bir şekilde karışması "kadınlar saltanatı" ifadesi ile tarihte yer bulmuştur

Örneklerin hepsinden ortaya çıkan sonuç kadının tarih içerisinde akrabalık bağı vesilesiyle güç birleştirme ve toprak edinme aracı olarak kullanıldığıdır. O günün şartları içerisinde normal karşılanması gereken bu gerçek ders kitaplarında kadına yönelik bu imajı ön plana çıkarmıştır.

1.8. KORUNMASI GEREKEN VE HAKSIZLIĞA UĞRAMIŞ BİR VARLIK OLARAK KADIN İMAJI

Veda Hutbesinde Hz. Peygamber, kadınların erkeğe emanet edildiğini ve kadın haklarının gözetilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Komisyon,2001:41). Veda Hutbesinde yer alan bu konu ile ilgili ifadeler kadına korunması gereken bir varlık imajı yüklemektedir.

Eski Arap toplumunda kız çocuklarının ve kadınlarının hor görüldüğü ve hatta bazı kavimlerde kız çocuklarının diri diri gömüldüğü tarih kitaplarında ve ders kitaplarında geçmektedir (Kara, 2002: 124). Araplarda birden çok kadınla evlilik yaygındı ve kadınlar miras alamazdı (Komisyon, 2001: 14). Bu bilgiler, kız çocuklarının ve kadınların zavallı bir durumda olduğunu gösterirken, haksızlığa uğrayan kadın imajı verilmektedir.

Kurtuluş savaşı sırasında işgalci devletlerle yaşanan olaylar sırasında Türk kadını da madur olmuştur. Sütçü İmam olayında bir Fransız asker tarafından peçesi zorla açılmaya çalışılan kadının içine düştüğü korku ve panik hali buna karşın Türk erkeğinin bu kadını korumaya çalışması ile yaşanan gelişmeler işlenmiştir. Yine Ermeniler çocuk, yaşlı ve kadınların içinde bulunduğu, savunmasız insanları öldürmüşlerdir. Bu örnekler bize özellikle savaşlar sırasında kadınların ciddi zararlar gördüklerini ispatlarken, korunmaya muhtaç olduklarını ifade etmektedir (Mumcu ve Su, 2002: 120-125).

1992'de yaşanan Sırbistan ve Bosna savaşlarında en çok kadın ve genç kızların zarar gördüğü ile ilgili vurgu yapılırken, Dünyanın buna seyirci kaldığı belirtilmiştir (Şahin, 1994: 168). Burada yine haksızlığa uğrayan, mazlum kadın imajı karşımıza çıkmaktadır. Ders kitaplarında haksızlığa uğrayan kadın imajı fazla vurgulanmasa da anlatılan bu olaylar özellikle kadın cinsinin dikkatini çekebilecek niteliktedir.

1.9. ADINA SANAT ESERİ YAPILAN KADIN İMAJI

Kimi zaman bir hükümdar tarafından kimi zaman hükümdarın eşleri tarafından yapılan çok sayıda tarihi eser bulunmaktadır. Hayır işlemek, bir acıyı bastırabilmek, şehri güzelleştirmek gibi sebeplerle yapılan bu eserlerin bazıları soylu kadınlar adına yapılmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nde kamu ve hayır kurumları yaptırmak kadınlar için eşlerinin ölmesi veya saraydan ayrılmasından sonra söz konusu idi. Kamu yapılarının olmayışı soylu eşlerin ikinci sınıf statülerine ilişkin güçlü bir işaretti. Çünkü dini eser sayılan bu yerlerin inşası ve vakfedilmesi erkek-kadın itibarlı Müslümanlar için neredeyse bir

zorunluluktan (Pierce, 2002:53). Bir çoğu günümüzde de mevcut olan ve ders kitaplarına geçmiş olan bazı sanat eseri sayılan yapılar şunlardır:

- Bibi hanım Mescidi (Semerkant- Timur zamanı),
- Gevherşad Camii(Meşhed-Timurlular zamanı),
- Tac Mahal (Agra-Şah Cihan zamanı)
- Nilüfer Hatun İmaret (İznik)
- Tercan Mama Hatun Kümbeti (Erzincan -Anadolu'da ilk beyliklerin yaptırdığı)
- Hüdavent Hatun Kümbeti (Niğde- Anadolu'da ilk beyliklerin yaptırdığı)(
- Hond (Hunat) Hatun Külliyesi(Kayseri- Aleaddin Keykubat'ın eşi Mahperi hatun yaptırmıştır)
- Gevher Nesibe Şifahanesi (Kayseri- İzzeddin Keykavus yaptırmıştır.)
- Ayşe Bibi Türbesi
- Hatuniye Medresesi (Erzurum)
- Ayşe Bibi Türbesi (Karaahanlılar)
- Balacı Hatun (Karaahanlılar)
- Bibi Hanım Mescidi (Timurlular Dönemi)
- Mü'mine Hatun Türbesi(Nahçıvan -Selçuklular Dönemi)
- Hatuniye Medresesi (Karaman)
- Turan Melek Hastanesi (Divriği)
- Valide Camii
- Yıldız Hatun Bimarhanesi (akıl hastanesi)
- Mü'mine Hatun türbesi (Nahcivan- Selçuklular dönemi)

Selçuklulara, Anadolu Beylikleri dönemine ve Osmanlı Devletine ait tarihî eserleri hâlâ Anadolu'da görmekteyiz. Bu eserler aracılığıyla kadın şahsi-

yetlerin adları kalıcı olabilmıştır. Ders kitaplarına yansımalarıyla kadının özellikle mimarî çalışmalara katkısı ortaya konmuştur. Kimi zaman kadınların yaptırdığı eserler kimi zaman kadın adına yapılan eserler Türk ve Dünya kültürel mirası açısından önemli bir yere sahiptir. Sanatın esin kaynağı olması kadar sanatsal faaliyetleri desteklemesi bakımından da dikkat çekici bir noktadır.

Erkekler ve kadınlar adına ortaya konulan bu tarihi eserler, özellikle Türk Dünyasında ki önemli bir geleneği açığa çıkarmaktadır. Türkler hakimiyeti altına aldıkları her bölgede izlerini bırakmışlardır. Bu eserleri yapmayı bir vazife saymışlardır. Şehirleşmenin ve gelişmenin önemli unsurları sayılan hastaneler kütüphaneler medreseler köprüler kervansaraylar camiler vs. yaptırmak üzerinde önemle durdukları imar çalışmalarıdır. Kadınların şehrin imarlaşmasındaki katkıları da bu eserlerle anlaşılmaktadır. Eşleri tarafından yapılan eserlerin yanı sıra bizzat kadınların kendilerinin yaptırdığı eserler de çoktur. Ders kitaplarında yer alan tarihi eserler içinde yabancı kadın ismi geçmemektedir. Bu konuda Türk kadını ön plâna çıkarmıştır.

1.10. BARIŞIN ARACI OLARAK KADIN

Uygur Kağanı Moyen Çor 757'de Çin'e bir sefer düzenlemiş, bu ülkeyi vergiye bağlamış ve imparatorun kızıyla evlenmiştir (Komisyon,2001: 50). Kadın, tarihte barışı sağlamlaştırmak barışı sürekli kılabilmek için bir vasıta olmuştur. Ya elde edilen bir zaferden sonra ya da zor zamanlarda yapılan evlilik ve kurulan akrabalık bağı devletlerin barışını kolaylaştırmıştır.

Germiyanoglu Süleyman Şah, Osmanogulları ile baş edemeyeceğini anlayınca kızı Devletşah Hatun'u, II. Murat'ın oğlu Yıldırım Bayezit'le evlendirerek dostluk politikası izlemiştir (Komisyon,2001: 156). Süleyman Şah dostluğun aracı olarak kızını görmüştür. I. Murat kızını Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey ile evlendirerek dostluk kurmuştur (Komisyon, 2001: 159).

Ders kitaplarında bu olaylarla yer alan kadın barışın vasıtası imajı çizmektedir. O dönemin şartlarından yola çıkarak bu tip evliliklerde kararın daha ziyade baba tarafından verilmiş olması çok kuvvetli gözüküyor. Günümüz bakış açısıyla böyle bir yaklaşım kadını araç konumuna getirmektedir.

1.11. EKONOMİDE KADIN İMAJI

Hız. Hatice adını bir peygamber eşı olarak tarihe yazdırsa da, onun kervan sahibi, zengin bir kadın olduğu ders kitaplarına geçmiştir (Komisyon,2001:26). Aynı dönem içinde toprağa diri diri gömülen kız çocukları anlatılırken öte tarafta kervan sahibi zengin bir kadının varlığı söz konusudur.

Hız. Muhammed ve Hız. Ömer dönemlerinde, eşleri savaşlara katılmış kadınlara ve çocuklarına maaş bağlandığı belirtilmektedir (şahin,1994:68). O dönemlerin gelir kaynaklarında biri olan ganimetlerden kadınlara da pay ayrılması, kadınlara değer vermeyen Arap toplumlarında oldukça dikkat çekici bir uygulamadır. Bu uygulamanın asıl amacı aşıkardır ki ,kadınları da güvence altına almaktır. Bu açıklamalar ders kitaplarında okuma parçası olarak yer almaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında sosyal ve ekonomik hayatta etkin olan Ahilik teşkilatına bağlı olarak çalışan Bacıyan-ı Rum teşkilatının Kayseri'de kurulan sanayi sitesinde örücölük ve dokumacılık yaptıkları hatta örücüler (külâh-duzlar) mahallesinin kurulduğu, İbn-i Batuta'nın verdiği bilgiler arasındadır. Moğol istilasından kaçan bu kadınların Anadolu'nun köylerinde dokuma sanatının gelişmesinde etkili olduğu belirtilmektedir (Koca,1998: 41).

Osmanlı Devleti'nde yaşayan köylü ve göçebe kadınlar, tarım ve hayvancılığa dayanan ekonominin, lokomotifleri sayılırlardı. Özellikle kadınların evde dokudukları dokuma ürünleri ve hayvanlardan elde edilen her türlü ürünün işlenmesinde kadınların örneklerinin yok sayılması mümkün değildir. Adana,Kayseri, Bursa, Ankara,Uşak ,Konya, Niğde,Tire, Menemen, Merzifon ve Diyarbakır'da kadınların evlerinde dokuduğu ürünleri pazarladıkları bilinmektedir (putting-out sistemi). Bu illerimiz hâlâ dokumaları ile meşhurdur. Ev sanayi adı da verilen bu yöntemle kadınlar Osmanlı ekonomisinde rahatlıkla yer alabilmişlerdir (Koca, 1998: 52). Cumhuriyetten önce İzmir bölgesinde 1280 tezgâhta 4780 kadın, Aydın'da 3600 tezgâhta 11.000 kadın halı dokuyordu. Uşak'ta 4000 kadın işçi, 1500 eve dağılmıştı. Konya ilinde ise 1800 kadın işçi vardı. Urfa, Hereke, Karamürsel, İstanbul'da Eyüp Sultan dokumaları önemli boyutlara varan kadın emeğine dayanıyordu. Bunun yanı sıra

Osmanlı'da kadınların vakfiyeleri, miras hakları, vesayet hakları da bulunmaktaydı. Ankara'da şeriiye Mahkemesi sicillerinde kayıtlı vakfiyeler üzerinde yapılmış bir incelemede yer alan 151 vakfiyenin 43'ü kadınlara aittir (Başer, 2003: 55-56). Kadınların öyle ya da böyle ekonomiye üretici olarak ta katıldığı gerçeğinden yola çıkarsak ders kitaplarında ekonomik faaliyetlerde kadınlar yeterince işlenmemiştir. Halı ve kilim dokumacılığının Osmanlı'da ve Türklerde çok önemli olduğunu ifade eden ders kitapları kadınların bu alana katkılarından hiç bahsetmemişlerdir. Ekonomide kadınlar görünmez kahramanlar durumundadır. Ancak erkek nüfus ekonomik faaliyetlerin ve ürünlerin pazarlayıcısı olarak ekonomi sahnesinin görünen oyuncularındırlar. Sahne gerisinin çalışanları olarak kadınlar hak ettiği yeri alabilirlerse üretime katılan kadın imajı ortaya konacaktır.

Ekonomisi tarıma dayanan Osmanlı Devleti içinde, erkeği ile birlikte tarlada çalışan kadınlar yine adı geçmeyen sınıfa girmektedir. Şehir hayatında ekonomide fazla yer almayan kadınlar tarih yazımında esas alınmış gibidir. Cumhuriyet tarihini anlatan ders kitapları, "Ekonomik Hayatta Kadın" başlığı ile kadın konusuna yer verirken Cumhuriyet öncesi tarih yazımında bu konuya rastlamıyoruz. Günümüzde dahi tarım sektörünün ağır işçisi olan köylü kadınların ekonomiye katkıları dile getirilmemektedir.

Yapılan çalışmaların bazılarında, sanılanın aksine Osmanlı kadınının ticaret hayatı içinde yer aldığı belirtilirken, vakıf kurucusu kadınların , %20 ile %50 oranında olduğu ifade edilmektedir (Özcan, 2003:82).

Özellikle Meşrutiyet yıllarında itibaren, kadınların şehirde de iş hayatına girmeye başlaması kadını yavaş yavaş tarih sahnesine çıkarmaya başlamış gibidir. Kız çocukların eğitimi için açılan kız okulları kız öğrencilerin meslek edinmeleri konusunda çok önemli bir basamak olmuştur. Konuya tarih eğitimi açısından yaklaşırsak, ekonomik hayatta kadın unsurunun anlatılması ekonomik faaliyetlerin bir bütün olarak açıklanmasını sağlayacaktır. Öğrenciler ekonomik faaliyetlerde kadının rolünü görebileceklerdir.

İlk Türk devletlerinde ve Osmanlı Devleti'nde kadınların ekonomideki yeri incelenirken konuyu köylü, şehirli ve göçebe kadınlar açısından değeri-

dirmek en uygun olanıdır. Köylü ve göçebe kadınların iş hayatında ve ekonomik faaliyetlerde yer alma kaygısı hiç olmamış, onların şartları içinde bu doğal olarak gelişmiştir. Şehirli kadınlarda ise iş hayatında yer alabilme mücadelesi yaşamıştır. Ahmet Refik, "Onuncu Hicri Asırda İstanbul Hayatı" adlı kitabında, İstanbul'da çamaşırcı kadınların dükkan tutmalarına mani olmak için çıkarılmış bir karardan bahsetmektedir (Altınay, 1987:60).

Meşrutiyet yıllarında dergilerde yazı yazan kadınların ilk zamanlarda yine adlarını kullanmayıp bir hanım gibi muğlak ifadeler kullandıkları da kaynaklarda yazmaktadır. Bu gibi örnekler Osmanlı Devleti'nde özellikle şehirli kadınların çalışma hayatına kolay geçiş yapmadıklarını bize göstermektedir. Ders kitaplarında iktisat hayatında kadınlara yönelik bilgiler yok denecek kadar az olduğu için ekonomiden uzak bir kadın imajı karşımıza çıkmaktadır.

1.12. YENİLEŞME HAREKETLERİNDE KADIN İMAJİ

Kral VIII. Hanri karısıyla boşanmak ve başka kadınla evlenmek isteyince, Papa buna izin vermemiş VIII. Hanri ise İngiliz Kilisesinin verdiği boşanma kararını kabul ederek Papa ile ilgisini kesmiştir. İngiliz Kilisesini kendisine bağlamış, Angilikanizm Mezhebinin kurmuştur (Kara, 1999: 63). Kral VIII. Hanri'nin halka zorla kabul ettirdiği reformları halk arasında huzursuzluk ve çatışmaları artırmıştır. Bu çatışmalara Katolik, Protestan, Kalvenist prensipleri uzlaştıran Kraliçe Elizabeth son verdi. (Komisyon, 1993: 43). Yönetimdeki başarısı ile ders kitaplarında yer alan I. Elizabeth, reformun sebep olduğu karışıklığı gidermede de başarılı olmuştur. Avrupa yenileşme tarihine olumlu imajıyla yerleşmiştir. Bu örnekte Angilikanizm Mezhebinin ortaya çıkmasında kadın faktörünün vurgusu yapılmaktadır.

Fransız İhtilâli sonunda yaşanan gelişmeler sonucu Kral XVI. Lui ile birlikte karısı Mari Antuvanet de idam edilmiştir. Fransız İhtilâlinin yaşanmasında etkili olan kişilerden birisi sayılan Mari Antuvanet ders kitaplarında aynı zamanda kötü yönetimin sembollerinden biri de sayılmıştır.

Ferdinand ile İzabella İspanya'yı tek bir devlet halinde birleştirme gayretiyle ülkenin her tarafında soylulara karşı çetin bir mücadele başlatmışlar,

şatoları birer birer ele geçirmişlerdir. Burada monarşik bir yönetim kurulmuştur (Komisyon, 1993: 36). İzabella'nın Ferdinand ile birlikte İspanya'nın yönetimi konusunda yaptıkları büyük değişim bir güç mücadelesi olarak anlatılmış ve bu mücadeleyi kazanan İzabella olmuştur. Fransız karı-koca Küri'ler (Curie), radyumu bularak adlarını tarihe yazmışlardır. Madam Curie bir bilim kadını olarak ders kitaplarında yerini almıştır (Kara,1999: 115).

Avrupa'nın yapısını değiştiren Rönesans ve reform hareketlerinin sonucunda tarihe geçen pek çok erkek ders kitaplarımıza da geçmiştir. Fakat Rönesans'ın ünlü kadın şair ve sanatçıları hiç yer almamıştır. Örneğin, Louise Labé ve Marguerite de Valois ülkelerine önemli şiirler bırakmışlardır. Yine İngiltere'de Marie Tudor, Reform hareketleri içinde yer alarak düşünceleri için mücadele etmiştir. Fransa'da ise ihtilâlden önce pek çok kadın özgürlük hareketi içinde yer almıştır (Bendason, tarihsiz:31).

İslamiyet'in getirdiği ilkelerle Arap toplumunda büyük bir sosyal değişim gerçekleştirdiği bir gerçektir. Bu öncelikli olarak Arap toplumu için bir yenileşme hareketidir. Hz. Hatice'nin, eşine verdiği maddi ve manevi destek bu değişim ve yenileşme sürecinde çok önemlidir. Hz. Hatice bir çok açıdan değerlendirilirken, bu yönüne yine hiç değinilmemiştir.

Bunun yanısıra Osmanlı'da 17. yüzyıl ıslahatları içinde yer alan "Köprülüler Dönemi" Valide Turhan Sultan'ın Köprülü Mehmet Paşa'yı göreve getirmesiyle başlamıştır (Altınay, 2001). Fakat bu konu yönetimde kadın imajıyla işlenmiştir. Islahatlarda kadın boyutu vurgulanmamıştır.

Meşrutiyet döneminde çıkan pek çok kadın dergi ve gazetelerinde yer alan kadın yazıları dönemin kadın okurlarını etkilemiş ve kültürel değişim içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Fakat yine bu konu ders kitaplarına yansımamıştır. Yenileşme hareketleri içinde yetersiz vurgulanan kadın faktörü öğrencilerin zihninde yer edecek boyutta değildir.

1.13. MİLLİ MÜCADELEDE KADINLAR VE KAHRAMAN TÜRK KADINI İMAJI

İslamiyet'ten önce kurulan Türk devletlerinde kadın ve erkek her tür savaşa hazır durumda olduğu için yabancılar Türkleri ordu millet olarak nitelendirmişlerdir (Komisyon,2001: 39).

1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı sırasında Erzurum'un savunmasında önemli bir rol almış olan "Nene Hatun" Erzurum'u savunan kadınlardan sadece birisi olarak ders kitaplarına geçebilmiştir. Çoğunda da yer alamamıştır (Komisyon, 2002: 109). Nene Hatun'un ismi bir iki ders kitabında yer alabilmiş olmasına rağmen Nene Hatun'la aynı savaşa katılmış pek çok kadının adı anılmamıştır. Köse Mehmet Ağa'nın karısı bayan Şerife, Kara Fatma, Topal Gülizar, Haydar kızı Hürmüz, Kadir kızı Name 93 Harbinde Aziziye'de erkeklerle birlikte topraklarını koruma mücadelesine katılmıştır. Hatta bu savaşta Kara Fatma ve üç bayan arkadaşı şehit olmuşlardır (Süerdem,1956:221). Bu bilgilere ders kitaplarında hiç rastlanılmamıştır.

II. Abdülhamit'in kızı Şadiye Sultan hatıralarını anlattığı kitabında haremdeki dairelere top top bezler getirildiği yaralı askerler için gecelikler dikiildiği hizmetkârlarla beraber dikiş makinelerinin başında sabahladıklarını ve yaralı askerlere özel bir ihtimam gösterdiklerini yazmıştır (Şadiye Sultan,Tarihsiz:30). Ülke savunmasında saray kadınlarının bile elinden geldiği oranda destek verdikleri anlaşılmaktadır. Ders kitaplarında yer almayan bu örnek dikkat çekicidir. Savaşlar sırasında kadınların özellikle cephe gerisindeki katkıları ders kitaplarına çok fazla geçmese de bilinen bir gerçektir.

İzmir'in Yunanlılar tarafında işgali üzerine yapılan mitinglerde en çok adı geçen kadın şahsiyet Halide Edip Adıvar olmuştur. Bunun yanısıra adı yazılmamış Asri Türk Kadını Cemiyeti adına konuşma yapan bir kadından da bahsedilmektedir. Yine Kadıköy Belediyesi önünde bir Türk kadınının yaptığı içli konuşmadan bahsedilmektedir. Fakat bu konuşmacı kadınların adı belirtilmemiştir (Mumcu ve Su,2002: 73-74-75).

Şu anda kullanılan İnkılap Tarihi kitabında milli mücadelede yer alan, Kuvay-i Milliyeci kadınlara değinilmemiştir. Kurtuluş savaşı işlenirken "Kara

Fatma (Fatma Seher Hanım)" gibi kadınların konu içinde yer alması konuyu daha güzel ortaya koyacaktır. Kurtuluş savaşı sırasında mermi yapan ve mermi taşıyan kadınlar çoğunlukla edebiyata konu olurken tarih ders kitaplarına fazla yansıtılmamıştır. "Mustafa Kemal'in Kağnısı" adlı şiire konu olmuş Elif tiplmesi her ne kadar edebi bir tipleme olsa da gerçeğe uzak değildir. Asker Saime, Kılavuz Hatice, Tayyar Rahmiye, Gördesli Makbule, Binbaşı Ayşe, Nezahat Hanım, Süreyya Sülün Hanım ve İnönü Muharebelerinde savaşarak madalya almış oniki kadın milli mücadelenin ders kitaplarına geçmeyen kadın kahramanlarıdır (Kurnaz,1992: 168).

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra yurdun her taraftan işgal edilmesi bazı millî cemiyetlerin kurulmasına sebep olmuştur. İnkılâp tarihi ders kitaplarında erkeklerin kurduğu Millî cemiyetler tek tek anlatılmış ve vatan savunmasında ki yeri işlenmiştir. Buna rağmen kadınların kurduğu cemiyetlerden bahsedilmemiştir. Bu konuya araştırmalarım sırasında bir tek ders kitabında rastlayabildim. Fakat bu kitapta şu anda ders kitabı olarak kullanılan kitaplar arasında değildir. "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" son zamanlarda araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Narı,1998: 50).

Millî mücadelede ve Kurtuluş savaşında yer alan kahraman Türk kadınlarının ders kitaplarında hak ettiği ölçüde yer alabilmesi, Türk kadınına bir vefa borcu olsa gerek. Ayrıca bu konunun yeterince işlenmesi yeni nesil kız öğrenciler için model olmasının yanında, kendilerini önemli hissetmelerini sağlayacaktır. İşgallere karşı yapılan mitinglere ilgileri milli mücadelelerde erkekleri ile beraber savaşabilmeleri, Nene Hatunlar, kara Fatmalar, Elif Ninelere, Halide Edipler, adsız nice fedakar kadınlar bunun ispatlarıdır. Gerektiğinde örgütlenip, ülkeleri için üzerine düşeni yapan kadınların kahraman imajları ön plâna çıkarılmalıdır. İnkılâp tarihi kitaplarında kadınlara verilen haklar uzun uzun anlatılırken, millî mücadeledeki yerleri yeterince izah edilmemiştir.

1.14. İNKİLÂPLARDA YER ALAN KADIN İMAJI

İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi kitabında yer alan kadın ismi üç dört taneyi geçmese de kitabın inkılâplar bölümünde kadınlara verilen haklardan uzun uzun bahsedilmektedir.

İnkılâp Tarihi ders kitaplarında, millî varlığa zararlı cemiyetler içinde anlatılan “Kürt Teali Cemiyeti”nin yan kuruluşu gibi çalışan, “Kürt kadınları Teali Cemiyeti”ders kitaplarına hiç kaydedilmemiştir (Karakışla, 2003:14). Millî cemiyetler konusunda, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti ile ilgili bilgi verilmemesi de konuyu eksik bırakmaktadır.

Özellikle kadının Medenî Kanunla elde ettiği haklar ortaya konmuş, nikah, boşanma, miras konularındaki kazanımları açıklanmıştır. Kadın ve erkek arasında toplumsal ve ekonomik eşitlik sağlandığı ifade edilmiştir. Kadınlar bu durumda bazı haklar verilerek toplumsal durumu düzeltilmeye çalışılan, haksızlığa uğramış kişiler pozisyonundadırlar (Mumcu ve Su, 2002: 196-197).

Eğitimle ilgili yapılan inkılâplar konusunda kızlar için açılan öğretmen liselerinden bahsedilmektedir. Müslüman kadınların çarşaf ve peçe giydiği, başka dinlere mensup kadınların rahatça gezdiği yazılmıştır. Türk kadını bilinçlendikçe ortaçağ yaşayışına hapseden kılıklardan kurtulmuş, modern kıyafetlere geçmiştir, cümleleri ile anlatılan kıyafetteki yenilikler, Türk kadınının görünüşü ile ilgili değişiklikleri esas almıştır (Mumcu ve Su, 2003: 216).

Kadınların kazandığı siyasi haklar konusu işlenirken, yine eski Türk toplumlarında kadının önemli bir yere sahip olduğu vurgusu yapılmış, boy şeflerinin eşleri ve hatunların yönetimdeki etkisi açıklanmış. Fakat dinsel hukukun yanlış yorumlanması sebebiyle kadınların haklarının elinden alındığı belirtilmiştir. Toplumların ilerleyebilmesinin hem erkeklerin hem de kadınların gelişmesi ile mümkün olabileceği açıklanmıştır. Kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı ile, kadınlar yönetime Cumhuriyet döneminde daha etkin müdahil olabilmişlerdir (Mumcu ve Su, 2003: 219).

Kadınlara verilen siyasi haklar konusu işlenirken , kadınlar haksızlığa uğramış ve daha önceki hakları ellerinden alınmış bireyler olarak ders kitap-

larına yansımıştır. Bunun yanı sıra toplumun gelişmesinin temel amillerinden birisinin de kadının erkekle birlikte çağdaş seviyeye ulaşmasının olduğu açıklanmıştır. Bu da Cumhuriyet döneminde kadına verilen değeri göstermektedir. Kadınlara 1930' da belediye seçimlerine katılma, 1934'de milletvekili seçme ve seçilme haklarının verilmesinin bazı batı ülkelerine örnek olduğu anlatılırken, Türk kadınına verilen bu haklardan övgüyle bahsedilmektedir.

Osmanlı Devleti ile ilgili konularda, kadının yönetime müdahalesini Osmanlı Devleti'nin duraklama sebeplerinden biri olarak anlatan ders kitapları, İnkılâp Tarihi konularında kadının yönetime katılmasını demokrasinin gereği olarak görmektedir. Kadınlara verilen siyasi haklar konusu içinde Türkiye'nin ilk kadın milletvekili "Satı Kadın"ın adının yer alması gerekli görülmektedir.

Atatürk dönemi sağlık çalışmaları ile ilgili kitaba konan resimde laboratuvar çalışmalarında bir kadınında bulunması, kadının artık erkekle birlikte değişik iş sektörlerinde çalıştığını göstermektedir. Resimdeki bu görüntü kadına olumlu bir imaj çizmektedir. Atatürk'ün ölümüne ağlayan ve törende önde yürüyen kadınların resimleri Türk kadının gereken durumlarda topluma katılarak duygu ve düşüncelerini ifade edebilme iradesine sahip olduğunu göstermektedir (Mumcu-Su, 2003: 301). İnkılâp tarihi dersinde anlatılan bu konular kadın için olumlu bir imaj çizmekte ve kadının kendini değerli hissetmesini sağlamaktadır.

Ders kitaplarında en çok işlenen kadın imajının "akrabalık bağı kurma yoluyla güçlerin birleştirilmesinin aracı olarak kadın" olduğu anlaşılmaktadır. İkinci olarak yönetimde kadına yüklenen olumlu ve olumsuz imaj gelmektedir. Ancak kadının ekonomide, milli mücadelede, kültür ,edebiyat, sanat gibi alanlardaki anlatımı yetersizdir. Ders kitaplarının içeriğinin daha çok siyasi olaylardan oluşması, bu konuların ders kitaplarına geçmesini zorlaştıracaktır. Siyasi olaylarda ve savaşlarda erkeğin daha etkin olduğu gerçeğinden yola çıkarsak, kadınlarla ilgili isim ve bilgilerin ilavesi, ders kitaplarında aşırılığa sebep olacaktır. Bu da tarih öğretimini kolaylaştırmak ve zevkli hale getirmek yerine öğrencileri bu dersten uzaklaştıracaktır.

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMA

Bu bölümde; araştırmanın amacı, önemi, problem cümlesi, alt problemler, denenceler, varsayımlar ve sınırlılıklara ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

2.1. Problem

Tarih geçmişte yaşayan insan topluluklarının, kültür ve medeniyetlerini, sebep-sonuç ilişkisi içinde, yer ve zaman göstererek inceleyen bilim dalıdır. Tarihin tanımından sonra, tarihte ne öğretileceği, nasıl öğretileceği gibi sorular, tarihçileri ilgilendirmektedir. Bu sorular aynı zamanda tarih eğitiminin de önemli sorularıdır. Ders kitaplarının kalitesini artırmak , öğrencilerin ders kitaplarına ilgisini artırmak, bilgilerin kalıcılığını sağlamak önemli problemlerden birkaçıdır.

Yine son zamanlarda tarih eğitiminin çalışma konuları içine girmiş problemlerden biri de tarihin kayıp unsuru kadın ve cinsiyet tartışmasıdır. Kadın kahramanların ders kitaplarına ne kadar yansıdığı, nasıl yansıdığı önemli bir araştırma alanı olma yolundadır.

Bu araştırmanın problemi, halen yürürlükte olan ders kitaplarında var olan kadınları tespit ederek, öğrencilerin hatırladıkları kadınları karşılaştırmak ve ders kitaplarında yer almasını istedikleri kadın kahramanları tespit etmektir.

2.2. Araştırmanın Amacı

“Tarih Öğretiminde kadın ve Türk kadını imajı”nı konu alan bu araştırmanın amacı, mevcut imkanlar göz önünde bulundurularak aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

1- Tarih eğitimi almış lise seviyesindeki öğrencilerin hatırladıkları tarihi kadın şahsiyetleri tespit etmek.

2- Eğitim dünyasında yer alan öğretmenlerin hatırladıkları tarihi kadın şahsiyetleri tespit etmek.

3- Öğrencilerin tarih ders kitaplarında yer almalarını istedikleri kadın şahsiyetleri tespit etmek.

4- Öğretmenlerin tarih ders kitaplarında yer almalarını istedikleri kadın şahsiyetleri tespit etmek.

5- Öğrenci ve öğretmenlerin hatırladıkları kadınlar ile ders kitaplarında yer alan kadınlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak.

2.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma lise seviyesinde eğitim gören öğrencilerin, tarih ders kitaplarında anlatılan kadınları, ne kadar hatırladıkları, öğretmenlerin bu konuya hangi ölçüde ilgi gösterdiklerini ortaya koyma bakımından yararlı olacaktır. Günümüzün yeni araştırma konularından biri olan, "tarih öğretiminde kadın sorunu" ile ilgili çalışmalara ışık tutabilecektir.

Tarih ders kitaplarının öğrenci ve öğretmenler üzerindeki etkilerini açığa çıkarma konusunda, bazı ipuçları vermesi bakımından önemlidir. Ders kitaplarının yeniden yazımı sırasında farklı noktalara dikkat çekmesi, yeni ufuklar açması hususunda yardımcı olabilecek bir çalışmadır.

2.4. Problem Cümlesi

Lise seviyesinde okutulan ders kitaplarında yer alan kadın kahramanlar ile bu kurumlarda bulunan öğrenciler ve öğretmenlerin hatırladıkları kadın kahramanlar arasında dikkat çekici bir fark var mıdır?

2.5. Alt Problemler

1- Öğrencilerin hatırladıkları kadın kahramanlar ile, ders kitaplarında yer alan kadın kahramanlar arasında fark var mıdır?

2- Öğrencilerin ders kitaplarında görmek istedikleri kadınlar ile ders kitaplarında yer alan kadınlar arasında fark var mıdır?

3- Öğretmenlerin hatırladıkları kadın kahramanlar ile, ders kitaplarında yer alan kadın kahramanlar arasında fark var mıdır?

4- Öğretmenlerin ders kitaplarında yer almasını istedikleri kadınlar ile ders kitaplarında yer alan kadınlar arasında fark var mıdır?

2.6. Denenceler

1- Öğrencilerin hatırladıkları kadın kahramanlar ile, ders kitaplarında yer alan kadın kahramanlar arasında fark vardır.

2- Öğrencilerin ders kitaplarında yer almasını istedikleri kadınlar ile ders kitaplarında yer alan kadınlar arasında fark vardır.

3- Öğretmenlerin hatırladıkları kadın kahramanlar ile, ders kitaplarında yer alan kadın kahramanlar arasında fark vardır.

4- Öğretmenlerin ders kitaplarında yer almasını istedikleri kadınlar ile ders kitaplarında yer alan kadınlar arasında fark vardır.

2.7. Varsayımlar

Bu araştırmada şu temel varsayımlardan hareket edilecektir.

1- Literatür tarama suretiyle elde edilen bilgiler doğrudur.

2- Bilgi toplama aracı olarak kullanılan anketin araştırma için yeterli bilgi verebileceği hakkında, lise seviyesi öğrenci ve öğretmenlerin görüşleri geçerli ve güveniliridir.

3- Seçilen liselerde öğrenci ve öğretmenler, anket sorularına doğru ve samimi cevap vermişlerdir.

4- Seçilen örneklem evreni temsil edebilecek niteliktedir.

5- Anket için hazırlanan sorular konuya ışık tutabilecek niteliktedir.

2.8. Sınırlılıklar

1- Araştırma için literatür tarama ve alan araştırması yeterli görülmüştür.

2- Anketi cevaplandıran öğrenci ve öğretmenlerle sınırlıdır.

3- 2003-2004 öğretim yılı ile sınırlıdır.

4- Bu araştırma Ankara ili Çankaya, Keçiören, Yenimahalle ilçelerinde bulunan altı devlet okulu bir özel okuldaki lise seviyesindeki öğrenci ve öğretmenlerle sınırlıdır.

2.9. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde; araştırmanın sorunu, araştırmanın evreni, örnekleme, araştırmanın modeli, bilgi toplama aracının uygulanması açıklanmıştır.

2.9.1. Araştırmanın Sorunu

Bu araştırma ile 2003-2004 eğitim-öğretim yılı içerisinde okutulan ders kitaplarında yer alan kadın şahsiyetler ile öğrencilerin ve öğretmenlerin hatırladıkları kadın şahsiyetler arasında karşılaştırma yapılacaktır. Karşılaştırma sonucu bazı genellemelere gidilecektir.

Araştırmanın sorunu konu ile ilgili literatür taraması ve alan araştırması olarak değerlendirilmiştir. "Lise ders kitaplarında yer alan kadınlar ile öğrencilerin ve öğretmenlerin hatırladıkları kadın şahsiyetlerin karşılaştırılması" olarak belirlenmiştir.

2.9.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı altı devlet bir özel liseyi kapsamaktadır.

Örneklem için eğitim amaçları doğrultusunda birer örnek lise tesadüfi olarak seçilmiştir.

Belirlenen okullar ve öğrenci sayıları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 2. 1: Örneklem Giren Okullar ve Öğrenci Sayıları

Ortaöğretim Okulu	N
Çankaya Anadolu Lisesi	103
Ankara Fen Lisesi	168
Sincan Kız Meslek Lisesi, Anadolu Kız Meslek Lisesi	87
Tevfik İleri İmam Hatip Lisesi	84
Mustafa Kemal Lisesi	92
Balgat Teknik ve End.Mes. Lisesi	99
Özel Çağrı Lisesi	90
Toplam	723

Tablo 2.1.'e göre anket 723 öğrenci üzerinde uygulanmıştır.

2.9.3. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Betimleme araştırmaları, olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimleyen incelemedir. Bu tip incelemeler, durumları, şartları ve özellikleri aynen ortaya koymaya çalışarak olayları doğal çevreleri içinde incelemektedir. Bu araştırma Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı liselerde, doğal çevresi içinde uygulanmıştır.

2.9.4. Bilgi Toplama Aracı

Bu araştırmada kullanılacak bilgileri toplamak amacıyla, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı seçilen liselerde öğrenci ve öğretmenlere uygulanmak üzere iki anket formu hazırlanmıştır.

Öğrenciler için hazırlanan formda, birinci kısımda öğrencinin, okulu, sınıfı cinsiyeti, yaşını belirleyen dört soru sorulmuştur.

Bu formun ikinci kısmında açık uçlu iki soru sorulmuştur.

Bu sorular;

1- Hatırladığınız tarihî kadın şahsiyetler

2- Ders kitaplarında görmek istediğiniz kadın şahsiyetler ve sebebi

Öğretmenlere uygulanmak üzere hazırlanan formun birinci kısmında öğretmenin branşı, kıdemi cinsiyeti, bitirdiği okulu belirleyen dört soru sorulmuştur. Bu formun ikinci kısmında açık uçlu iki soru sorulmuştur. Bu sorular öğrencilere soruların aynısıdır.

Verilen cevapların konu başlıkları altında toplanarak değerlendirilmesi öngörülmüştür. Araştırma anket formları, araştırma örneklemine giren liselerde deneklere uygulanmıştır.

Anket formları seçilen liselerde okul idaresinden izin alınarak uygulanmıştır.

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde toplanan verilerin, yapılan analizleri tablolar halinde gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

Öğrenciler ve Öğretmenler ile İlgili Kişisel Bilgilerin Analizi

Öğrencilere uygulanmak üzere gönderilen ve geri gelen formlar ile bilgi Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1: Öğrencilere Uygulanan Anket Formlarının Uygulanma Oranı ile İlgili Dağılımı

Gönderilen	Geri gelen	%
764	707	92.5

Tablo 3.1'e göre öğrencilere gönderilen formların çoğunun uygulandığını, geri gelen formların çok az olduğunu gözlemliyoruz. Gönderilen toplam form sayısı 764, geri gelen form sayısı 707'dir. Uygulanma oranı %92.5' dir.

Öğretmenlere gönderilen anket formlarının uygulanma oranı tablo 3.2'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Öğretmenlere Uygulanan Anket Formlarının Uygulanma Oranı İle İlgili Dağılımı

Gönderilen	Geri Gelen	%
115	73	63.4

Tablo 3.2'ye göre öğretmenlere gönderilen formların uygulanma oranında bir düşüklük söz konusudur. Gönderilen form sayısı 115 , geri gelen form sayısı 73'dür. Uygulanma oranı %63.4'dür.

Öğrencilere uygulanan anket formunun birinci kısmı ile ilgili tablolar aşağıdaki şekildedir.

Tablo 3. 3: Öğrencilerin Sınıf Seviyelerine Göre Dağılımı

Sınıf seviyesi	-f-	%
9.Sınıf	217	30.6
10. Sınıf	271	38.3
11. Sınıf	184	26.0
12. Sınıf	35	4.9
Toplam	707	%100.0

Tablo 3.3'e göre örnekleme giren 707 öğrenciden 271'i yani %38.3'ü 10. sınıfta 217'si yani %30.6'sı 9. sınıfta; 184'ü yani %26'sı 11. sınıfta; 35'i yani %4.9'u 12. sınıfta öğrenim görmektedir. %38.3 ile en çok 10. sınıflarda uygulanmıştır.

Örnekleme giren öğrencilerin cinsiyetlere göre dağılımı Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 3. 4: Öğrencilerin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet	-f-	%
Kız	351	49.6
Erkek	356	50.3
Toplam	707	100.0

Tablo 3.4'de de görüldüğü gibi örnekleme giren öğrencilerin %49.6'sı kız, %50.3'ü erkektir.

Örnekleme giren öğrencilerin yaşlarına göre dağılımı Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 3. 5: Öğrencilerin Yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş	-f-	%
13-14	153	21.6
15	146	20.6
16	118	16.6
17	194	27.4
18 ve yukarısı	96	13.5
Toplam	707	100.0

Tablo 3.5'e göre örnekleme giren öğrencilerin %21.6'sı 13-14 yaş, %20.6'sı 15 yaş, %16.6'sı 16 yaş, %27.4'ü 17 yaş, %13.5'i 18 ve yukarısı yaş grubuna girmektedir. Uygulamaya en çok 17 yaş grubu öğrencilere yapılmıştır.

Öğretmenlere ait formun birinci kısmına ait bilgilerle ilgili tablolar aşağıdaki şekildedir:

Tablo 3. 6: Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Dağılımları

KIDEM	-f-	%
1-5 Yıl	4	10.0
6-10 Yıl	10	25.0
11-15 Yıl	9	22.5
16-20 Yıl	9	22.5
20 Yıl Üzeri	8	20.0
Toplam	40	100.0

Tablo 3.6'ya göre örnekleme giren öğretmenlerin %25'i 6-10 yıl diliminde, %22.5'i 11-15, %22.5'i 16-20 yıl, %20'isi 20 yıl üzeri, %10'u 1-5 yıl diliminde yer almaktadır.

Tablo 3. 7: Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

CİNSİYET	-f-	%
Kadın	46	74.1
Erkek	16	25.8
Toplam	62	100.0

Tablo 3.7'ye 'e göre örnekleme giren öğretmenlerin, %74.1'ni bayan öğretmenler oluştururken, %25.8'ini erkek öğretmenler oluşturmaktadır.

Tablo 3.8: Öğretmenlerin Branşlarına Göre Dağılımı

BRANŞ	-f-	%
Felsefe	1	1.8
Coğrafya	1	1.8
Matematik	5	9.2
Kimya	4	7.4
Rehberlik	3	5.5
Fizik	3	5.5
Tarih	3	5.5
İngilizce	8	14.8
Meslek Dersleri	3	5.5
Edebiyat	14	25.9
Çocuk Gelişimi	1	1.8
Giyim Endüstrisi	1	1.8
Hazır Giyim	1	1.8
Din Kül. Ve Ahl. Bilgisi	2	3.7
Nakış	1	1.8
Besin Endüstrisi	1	1.8
Bilgisayar	1	1.8
Almanca	1	1.8
Toplam	54	100.0

Tablo 3.8'e göre örneklem içinde yer alan öğretmenlerin %25.9'unu edebiyat öğretmenleri oluştururken, İngilizce öğretmenleri %14.8 ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu derslerin ders saatlerinin fazla olması böyle bir sonuç ortaya koymaktadır.

Tablo 3. 9: Öğretmenlerin Bitirdikleri Okullara Göre Dağılımı

BİTİRİLEN OKUL	-f-	%
Gazi Üniversitesi	15	27.2
Ankara Üniversitesi	12	21.8
Hacettepe Üniversitesi	11	20.0
Atatürk Üniversitesi	5	9.0
ODTÜ	3	5.4
19 Mayıs Üniversitesi	2	3.6
Anadolu Üniversitesi	1	1.8
Selçuk Üniversitesi	1	1.8
İstanbul Üniversitesi	1	1.8
Fırat Üniversitesi	1	1.8
Cumhuriyet Üniversitesi	1	1.8
Uludağ Üniversitesi	1	1.8
Balıkesir Eğitim Fak.	1	1.8
Toplam	55	100.0

Tablo 3.9'a göre örnekleme giren öğretmenlerin % 27.2'si Gazi Üniversitesi mezunu iken, %21.8'i Ankara Üniversitesini bitirmiştir. %20 ile Hacettepe Üniversitesi üçüncü sırada yer alırken, öğretmenlerin çoğunun Ankara'da bulunan Üniversitelerden mezun oldukları ve okulu bitirdikleri ilde çalıştıkları dikkat çekmektedir.

Ayrıca öğretmenlere gönderilen formlarla ilgili olarak, 22'sinde branş sorusunun, 33'ünde kıdem sorusunun, 20'sinde cinsiyet sorusunun, 24'ünde

bitirdikleri okul sorusunun cevabına ulaşamamıştır. Çok sayıda öğretmenin ise anketin ikinci kısmını boş bıraktığı gözlenmiştir. Sebebi açıklanamamıştır.

Anketin ikinci kısmıyla ilgili bulgu ve yorumlar tablolarla birlikte aşağıda verilmektedir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Birinci alt Problem; “Öğrencilerin hatırladıkları kadın kahramanlar ile ders kitaplarında yer alan kadın kahramanlar arasında fark var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt problem ile ilgili sonuçlar Tablo 3.10’da verilmiştir.

Tablo 3.10: Öğrencilerin Hatırladıkları Kadın Şahsiyetlerle İlgili Dağılım

Sayı	Kadınlar	-f-
1	Hürrem Sultan	542
2	Nene Hatun*	461
3	Sabiha Gökçen	387
4	Zübeyde Hanım*	340
5	Halide Edip Adıvar*	287
6	Kösem Sultan*	169
7	Cleopatra	140
8	Kara Fatma	133
9	Hiz. Aişe*	127
10	Safiye Sultan*	126

11	Çariçe Katerina*	116
12	Hız. Hatice*	112
13	Mal Hatun (Bâlâ)*	96
14	Latife Hanım	91
15	Madam Curie*	85
16	Hız. Meryem*	81
17	Tomris*	73
18	Hız. Fatıma*	68
19	Hız. Havva	63
20	Nefertiti	56
21	Makbule Hanım	55
22	Hız. Amine*	52
23	Satı Kadın	48
24	Mari Antuvanet*	45
25	Hız. Sümeyye	43
26	Jan Dar'c	41
27	Boğarık Hatun*	39
28	Florance Nigtingale	35
29	I. Elizabeth*	35
30	Rabiatü'l Adevî*	32
31	Hafsa Sultan	29

32	Elif Nine (Ana)	28
33	Mona Lisa*	24
34	Züleyha	24
35	Fikriye	20
36	Terken Hatun*	19
37	Rahibe Teressa	19
38	II. Elizabeth	18
39	Mihrimah Sultan	18
40	Nurbanu Sultan*	17
41	Mümtaz Mahal Banu Begüm*	16
42	Afet İnan	15
43	Fatma Aliye Hanım	14
44	Gevher Nesibe Hatun*	14
45	Afrodit	13
46	Valide Sultan*	12
47	Balacı Hatun*	12
48	Gülçiçek Hatun	8
49	Honorio*	8
50	Hız. Gülsüm*	8
51	Mata Hari	8
52	Mü'mine Hatun*	8

53	Ülkü	7
54	Nefertari	7
55	Nilüfer Hatun*	6
56	Hayme Ana	6
57	İndra Gandi	6
58	Gülbahar Sultan	6
59	Asiye (Firavun'un eşi)	5
60	Kraliçe Victoria*	5
61	Ayşe Bibi*	5
62	Afife Jale	4
63	Hız. Sevede	3
64	İzabella*	3
65	Leuse de Savoıs	3
66	Athena	3
67	Hız. Halıme*	3
68	Haseki Sultan	3
69	İ.Katerına	3
70	Kerıman Halıs	2
71	Ay Hanım	2
72	Almıla Hatun	2
73	İset (Ramses'in ilk eşi)	2

74	Hız. Zeynep	2
75	Bodun Hatun	2
76	Tun-Huang Hatun	2
77	Selcen Hatun (Alparslan'ın eşı)	1
78	Aybörü Hatun	1
79	Halide Nusret Zorlutuna	1
80	Helen (UğrunaTruva Savaşı yapılan)	1
81	Burla hatun	1
82	İsis	1
83	Kıbele	1
84	Mihrişah Sultan	1
85	Mahidevran Sultan	1
86	Hint	1
87	Ebe (Socrates'in annesi)	1
88	Şerife bacı	1
89	Hız. Rukiye*	1
90	Mahinur Sultan	1

*** Ders kitaplarında yer alan kadınlar**

Tablo 3.10'a göre, öğrencilerin hatırladıkları kadın şahsiyetler içinde ilk sırayı Hürrem Sultan almaktadır. Nene Hatun, Sabiha Gökçen, Zübeyde Hanım ve Halide Edip Adıvar onu izlemektedir. Ders kitaplarında en çok adı geçen Hız. Hatice tablonun aşağılarında yer almaktadır. İlk sırada yer alan Hürrem Sultan'a ise incelenen ders kitaplarında rastlanmamıştır. Öğrencilerin

ifade ettiği 90 kadından 34'ü ders kitaplarında geçmektedir. Buna göre öğrencilerin hatırladıkları kadınların ders kitaplarında yer alma oranı %37.7'dir. (Bakınız: Ek 4)

Hürrem Sultan'ın tarihte çizdiği olumsuz imaj sebebiyle ders kitaplarına alınmadığı düşünülmektedir. Buna rağmen en çok hatırlanan kadın olmasında, bu anketin yapıldığı sırada televizyonda gösterilen Hürrem Sultan dizisinin ve Hürrem Sultan adına yapılan gösterilerin etkili olduğu sanılmaktadır. Bu da görsel yayın organlarının etkisini ortaya koymaktadır. Hürrem Sultan'ı işleyen edebiyat eserleri de Hürrem sultan'ın hafızalarda diri kalmasını sağlamaktadır (Asena, 1998).

Ayrıca öğrencilerin anketlerde verdiği isimlerden Kibele ve Afrodit'te ders kitaplarında tanrıça kadınlar olarak yer almaktadır.

Nene Hatun ise incelenen ders kitaplarında iki defa geçmesine rağmen en çok hatırlanan ikinci kadındır. Burada da öğrencilerin Nene Hatun'u hatırlamasında başka faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Halide Edip Adıvar'ın edebiyatçı kişiliği onun tanınmasında daha etkili olurken, tarihi kimliği ders kitaplarına fazla yansımamıştır.

Öğrencilerin hatırladıkları tarihî kadın şahsiyetlerle ders kitapları arasında bariz bir fark gözlenirken, en önemlisi ders kitaplarının üzerinde fazla durmadığı kadınların en çok hatırlanan kadınlar olmasıdır. Dolayısıyla ders kitaplarından daha etkili öğrenme araçları olduğu var sayılabilir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

İkinci alt problem; "Öğrencilerin ders kitaplarında görmek istedikleri kadınlar ile ders kitaplarında yer alan kadınlar arasında fark var mıdır?" şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt problem ile ilgili sonuçlar tablo 3.11'de verilmiştir.

Tablo 3.11: Öğrencilerin Ders Kitaplarında Görmek istedikleri kadınlar ile ilgili Dağılım

Sayı	Kadınlar	-f-
1	Hürrem Sultan	104
2	Sabiha Gökçen	85
3	Halide Edip Adivar*	49
4	Hız. Aişe*	41
5	Süreyya Ayhan	38
6	Nene Hatun*	35
7	Zübeyde Hanım*	34
8	Kara Fatma	29
9	Hız. Hatice*	27
10	Tomris*	21
11	Safiye Sultan*	19
12	Hız. Sümeyye	18
13	Kösem Sultan*	18
14	Latife Hanım	17
15	Fikriye	16
16	Madam Curie*	15
17	Adile Nəşit	15
18	Cleopatra	13

19	Tansu Çiller	13
20	Afife Jale	12
21	Sertap Erener	12
22	Mal Hatun*	11
23	Hz. Fatıma*	10
24	Boğarık Hatun*	9
25	Elif Ana (Nine)	9
26	Hz. Havva	8
27	Hz. Rabia*	8
28	Satı Kadın	7
29	Jan Dar'c	7
30	Çariçe Katerina*	7
31	Türkan Şoray	7
32	Azra Akın	7
33	Hz. Meryem*	6
34	Makbule Hanım	6
35	Hz. Amine*	6
36	Honorio*	5
37	Mona Lisa*	5
38	Terken Hatun*	5
39	Yasemin Dalkılıç	5

40	Nefertiti	5
41	Florance Nigtingale	5
42	Rahşan Ecevit	4
43	İpek Ongun	4
44	Balacı hatun	4
45	Ayşe Bibi	4
46	Mü'mine Hatun	4
47	Keriman Halis	4
48	Ercümend Banu Begüm*	4
49	Emine Erdoğan	4
50	Asiye	3
51	Nilüfer Hatun*	3
52	Hafsa Sultan	3
53	Elizabeth*	3
54	Eva Braun (Hitler'in sevgilisi)	3
55	Ümmü Seleme	2
56	Nurbanu Sultan*	2
57	Gevher Nesibe Hatun*	2
58	Helen (Ashab-ı Kehf)	2
60	Lady Diana	2
61	Selda Alkor	2

62	Fatma Girik	2
63	Rahibe Teresa	2
64	Nefertari	2
65	Mari Antuvanet	2
66	Afet İnan	2
67	Lale Orta	2
68	Ay Hanım	1
69	Almila Hanım	1
70	Ay Börü	1
71	Margarette Zelle	1
72	Maria	1
73	Zeynep b. Cahş	1
74	Hız. Halime	1
75	Ümmü Habibe	1
76	Valide Sultan*	1
77	Mevhibe İnönü	1
78	Safiye Ayla	1
79	Gülten Dayıoğlu	1
80	Züleyha	1
81	Emine Şenlikoğlu	1
82	Sezen Aksu	1

83	Semra Özal	1
84	Füreyya Koral	1
85	Ülkü	1
86	Necla Nazır	1
87	Filiz Akın	1

***Ders kitaplarında yer alan kadınlar**

Tablo 3.11'de ortaya çıkan sonuçlara göre öğrencilerin ders kitaplarında yer almasını istedikleri kadınlarla ilgili yine ilk sırayı Hürrem Sultan almaktadır. Sabiha Gökçen, Halide Edip Adivar, Hz Aişe ve Süreyya Ayhan Hürrem sultan'ı takip eden kadınlardır.

Öğrencilerin ders kitaplarında görmek istedikleri kadınlardan 25'i ders kitaplarında mevcut olan isimlerdir. Buna göre öğrencilerin ders kitaplarında yer almasını istedikleri kadınların 62'si ders kitaplarında yer almamaktadır.

Öğrencilerin ifade ettiği kadınlardan 5'i spor ve magazin dünyasından, 8'i sinema ve şarkıcı dünyasından, 7'si siyasetçi ve siyasetçi eşi, 4'ü edebiyat ve sanat dünyasından isimlerdir. Ayrıca verilen isimlerden 14'ü İslâm Tarihi ve diğer dinlerle ilgili kişilerdir.

Özellikle Türk sinemasında önemli yere sahip bayan sanatçıların adı fazlaca dile getirilmiştir. Bunun dışında alanında ilkleri başarmış kadınlar da öğrencilerin dikkatini çekmektedir. Spor, sanatsal faaliyetlerde başarılı olan kadınlar ders kitaplarına geçmelidir düşüncesi, öğrencilerin pek çok alana medya gözüyle baktığı gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. Ayrıca günümüzün kadın yöneticileri ve erkek yöneticilerinin eşleri de ders kitaplarında görülmek istenen kadınlar arasındadır. Yine bu sonuç aklımıza öğrencilerin tarih derslerini güncelleştirerek kendilerine yakınlaştırma çabası içinde oldukları fikrine ulaştırmaktadır. Tarih derslerini geçmişlerin hikayeleri olmaktan çıkarıp, kendi zamanlarına yönlendirme eğilimi gözlenmektedir. Ya da kendi dönemlerinde kahramanlaştırdıkları kadınları ders kitaplarında görme isteklerinden kaynaklanmış olabilir.

Öğrencilerin tarih ders kitaplarında görmek istedikleri kadınlar ve sebebi ile ilgili kısımda verdikleri cevaplar ve tarih derslerine bakış açılarının genel değerlendirilmesi maddeler halinde sunulmuştur. Öğrencilerin kadın kahramanlar ve tarih dersi ile ilgili beklentileri şu şekildedir:

- Tarih ders kitaplarının daha objektif olmasını istemektedirler, dolayısıyla ders kitaplarını taraflı bulanlar var. Bu da ders kitaplarına güven sorunu olduğunu göstermektedir.
- Alanlarında ilkleri başaran kadınların yer almasını ısrarla istemektedirler. Örneğin, ilk kadın pilot, ilk kadın başbakan, ilk ilk atletizm dünya şampiyonu gibi.
- Osmanlı Devleti'nin kuruluş, yükseliş ve gerilemesinde etkili olan kadınlar hakkında daha ayrıntılı bilgiye yer verilmeli istekleri vurgulanıyor.
- Milli mücadelede her konuda destek veren kahraman Türk kadın ve annelerinin daha fazla ders kitaplarında olması gerektiği belirtiliyor. Milli mücadelede Kahraman Türk kadını imajının ders kitaplarında vurgulanması öğrencilerin bu konuda ki beklentilerine de cevap verecektir.
- Özellikle Osmanlı kadınlarını ve peygamber ailesini kendilerine model almak istedikleri için ders kitaplarında görmek istiyorlar. Halide Edip Adıvar gibi kadınların hayat hikayelerinden etkilenebileceklerini, Osmanlı'da vakıf sahibi kadınları tanımak istediklerini belirten öğrenciler, tarihte kendilerine model arayışı içinde olduklarını göstermektedirler.
- Bazı kız ve erkek öğrenciler kadının ders kitaplarında yer almasını gerekli görmemektedirler.
- Bunun yanı sıra medyatik kadınları, belki de kendilerine model seçtikleri için ders kitaplarında görmek istemişlerdir.
- Hitit ve Mısır medeniyetinde yer almış kadınları merak ettiklerini, özellikle Mısır mitolojisinin ilgilerini fazlasıyla çektiğini belirtmişlerdir.

- İlk bilim kadınlarının, bilimle ilgilenen kadınların olduğunun ispatlanması için görmek istemişlerdir.
- Tarihte başarılı olan erkeklerin arkalarında destek olmuş anneleri, eşleri, kızları anlatılmalı, tarihte objektifliğin sağlanması için bunun gerekli olduğu belirtilmekte.
- Güncel kadınların ders kitaplarında yer almasının tarih derslerine ilgiyi artıracaklarını ifade etmişlerdir.
- Edebiyat ile ilgilenmiş kadınları, tarihle edebiyat bilgilerini sentezlemek için görmek istediklerini belirtmişler.
- Tarih ders kitaplarının yeterince fazla bilgiyle dolu olduğunu, daha fazla bilgiye gerek olmadığını ifade etmişlerdir.
- Tarihte sanatçı kadınların ön plâna çıkarılması gerektiğini belirtmişlerdir.
- Bazı öğrenciler tarihe geçecek kadar önemli işler yapan kadınların olmadığını, olsaydı zaten geçeceğini belirtmişler. Fakat bu düşüncüyü ifade eden kız öğrenci olması dikkat çekicidir. Öğrencilerin tarihte önemli işler yapan kadınlar yoktur fikrine ulaşmış olmaları, ders kitaplarının bu konuda çok yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.
- Şirin, Leyla, Aslı gibi tarihe mâl olmuş olan aşk hikayelerinin dersi daha zevkli hale getireceğini söyleyen öğrenciler bulunmakta. Öğrencilerin hatırladıkları kadınlar arasına yazdıkları bu isimler, öğrencilerin hafızasında, edebi bir kişilik yerine tarihi bir kişilik olarak yer etmiş görünmektedir. Edebiyat derslerinde gördükleri bu aşk hikayesinin kahramanlarını kendi dünyalarında tarihi bir kahramana çevirmişlerdir.
- Savaşlarda askerlerden bahsederken, arka plânda yer alan kadınlardan da bahsedilmeli, güzel ve yeni olan gelişmelerde imzası olan kadınlar ders kitaplarına yansımalıdır fikrini belirtmişlerdir.

- Padişah eşlerinin saman altından su yürüttüğünü, bunların açıklanması gerektiğini belirtirken, özellikle Hürrem Sultan hakkında daha fazla bilgi istediklerini ifade etmişlerdir.

- Kadınların 20. yüzyıla kadar önemli işler yapmadıklarını, kadınların 20. yüzyıldan sonra etkin olmaya başladıklarını ifade ederken , bundan sonra tarih ders kitaplarına geçebileceklerini belirtmişler.

- Öğrencilerden bazıları tarihte kadını ayrı bir birey olarak hatırlamadıklarını, ne yazık ki, birinin eşi, annesi, kızı olarak hatırladıklarını belirtmişler. Erkeğin gölgesinde bir kadın imajına tepki göstermişler.

- Kadın-erkek eşitliği adına, kadınlara ders kitaplarında yer verilmesi gerektiği belirtilirken, ataerkil bir tarih bakış açısından farklı bakış açısı istediklerini ifade etmişler, toplumda kadının değerinin artması için bunu gerekli görmüşler.

- Özellikle fen ağırlıklı eğitim alan öğrenciler, tarih dersinin geçmişte yaşanan olayları işleyen, sıkıcı bir ders olduğunu ve mümkünse kaldırılması gerektiğini ifade etmişler.

- Tarih dersinin sadece savaşlar, kurulan ve yıkılan devletlerden ibaret olmaması gerektiği, daha farklı konuların anlatılmasının daha iyi olacağı belirtilmiş.

- Hayatı ilginç ve sürükleyici kadınların anlatılması ile tarih dersinin daha zevkli hale geleceği yazılmış ve örnek olarak Hürrem Sultan gösterilmiş. Yine bu hususta Hürrem sultan adına çekilen televizyon dizisi akla gelmektedir.

- Kadın hükümdarların anlatılmasını istemişler ve Türk tarihinde önemli işler yapmış bütün kadınların ders kitaplarında yer alması gerektiğini belirtmişler.

- Bunun yanı sıra tarih dersi zayıf öğrenciler, tarih adına yapılan bu tip çalışmaları bile tepkiyle karşılarken, öğretmen-öğrenci ilişkisinin derse olan ilgiyi azaltma veya artırma da çok etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmeni ile arası iyi olmayan öğrenciler bu dersi gereksiz gördüklerini ifade etmişlerdir.

Tarih dersine ilginin artırılmasında öğretmenin kapasitesinin önemi de ortaya çıkmaktadır.

- Tarih yazımında kadın veya erkek kahramanların değil, objektif tarih yazımının önemli olduğunu vurgulamışlar. Objektif tarih anlayışının ders kitaplarına yansımalarını istemişler. bu ifadeler öğrencilerin tarih ders kitaplarına güven sorunu yaşadıklarını göstermektedir.
- Osmanlı Devleti'nin güçlenmesinde her ne kadar belirtilmese de, kadınlarında çok etkili olduğunu düşündüklerini ifade etmişler.
- Atatürk'ün ailesi ve çevresindeki kadınlarla ilgili daha fazla bilgi öğrenmek istediklerini belirtiyorlar.
- Bu çalışmayı feminist bir çalışma olarak gören öğrenciler feministlerin susması için kadınların ders kitaplarında yer alması gerektiğini belirtmişler. Türk sinemasına emeği geçmiş kadınları görmek istediklerini ifade etmişler. Örneğin, Adile Naşit, Hülya Koçyiğit, Fatma Girik gibi.
- Tarih ders kitaplarında yer almasa bile kadınlar üzerine yapılmış özel araştırmaları görmek istemişler ve örnek olarak Nene Hatun'u göstermişler.
- Kadınlar hakkında söylentilerden ziyade, objektif bilgilere ulaşmak istediklerini belirtirken, kadınların kitaplarda birer cümle ile geçirildiğini ifade etmişler.
- Tarihî kadın şahsiyetleri hatırlamakta güçlük çeken öğrenciler, ders kitaplarında kadınların yeterince yer almadığını ve buna bağlı olarak hatırlamadıklarını ifade etmişler.
- Ankete ciddiyle cevap vermeyen öğrenciler arasında manken ve şarkıcı isimleri çokça ifade edilmiştir. Fakat bu bile bizi görsel yayın organlarının etkileyici yönüne ulaştırmaktadır.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Üçüncü alt problem; “Öğretmenlerin hatırladıkları kadın şahsiyetlerle, ders kitaplarında yer alan kadın şahsiyetler arasında fark var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin hatırladıkları ve ders kitaplarında görmek istedikleri kadın şahsiyetlerle ilgili cevapların dağılımı aşağıdaki şekildedir. Bu alt problem ile ilgili sonuçlar Tablo 3.12.de verilmiştir.

Tablo 3.12: Öğretmenlerin hatırladıkları Tarihi Kadın Şahsiyetlerle İlgili Dağılım

Sayı	Kadınlar	-f-
1	Halide Edip Adivar*	55
2	Nene Hatun*	52
3	Sabiha Gökçen	47
4	Hürrem Sultan	45
5	Zübeyde Hanım*	26
6	Kösem Sultan*	25
7	Latife Hanım	21
8	Afife Jale	20
9	Afet İnan	10
10	Madam Curie*	9
11	Safiye Sultan*	8
12	Fikriye Hanım	8
13	Çariçe Katerina*	8
14	Hız. Hatice*	7

15	Florance Nigtingale	6
16	Hz. Aişe*	6
17	Şerife Bacı	6
18	Cleopatra	6
19	Satı Kadın	6
20	Mata Hari	5
21	Cahide Sonku	5
22	İndra Gandhi	5
23	Mal Hatun*	4
24	Keriman Halis	4
25	Valide Turhan Sultan*	4
26	Nilüfer Hatun*	3
27	Mevhibe İnçnü	3
28	Jan Dar'c	3
29	Kara Fatma	3
30	Hz. Sümeyye	3
31	Hafsa Sultan*	2
32	Halide Nusret Zorlutuna	2
33	Hz. Amine*	2
34	Margerat Teacher	2
35	Nigâr Hanım	2
36	Zeynep Kamil	2
37	Hz. Meryem*	2

38	Rabiatü'l Adevî*	2
39	Gülbahar Sultan (Yavuz Sultan Selim'in annesi)	2
40	Nurbanu Sultan*	1
41	Hayme Ana	1
42	Saime Kadın	1
43	Benazır Butto*	1
44	Ülkü	1
45	Elif Ana	1
46	Magdalena	1
47	Rosa Luxemburg	1
48	Sophie (şair)	1
49	Rahibe Teressa	1
50	Mari Antuanet*	1
51	Tomris*	1
52	Bedia Muvahhit*	1
53	Hız. Fatıma*	1
54	Makbule Hanım	1
55	Mihrimah Sultan (Kanuni'nin kızı)	1
56	Nefertiti	1

*** Ders kitaplarında yer alan kadınlar**

Tablo 3.12'ye göre öğretmenlerin belirttikleri isimlerin 22'si ders kitaplarında da yer alırken 34'ü yer almamaktadır. Öğretmenlerin ifade ettikleri kadınların ders kitaplarına yansımada oranı %39.2'dir.

Öğretmenlerin cevaplarına göre düzenlenen tabloda hatırlanan kadın şahsiyetler arasında 55 defa dile getirilmesi ile Halide Edip Adivar ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Nene Hatun sonra Sabiha Gökçen ve Hürrem sultan gelmektedir. İlk sıralarda yer alan Sabiha Gökçen ders kitaplarında yer almadığı halde öğretmenler tarafından en çok hatırlanan kadınlar arasına girmiştir. Ders kitaplarında en çok adı geçen kadın olan Hz. Hatice öğretmenlerin çok az hatırladığı kadınlardan birisi olmuştur

Öğretmenlerin hatırladıkları kadın şahsiyetler ders kitaplarına paralellik göstermekle birlikte, eğitimlerine katkıda bulunan ders kitaplarının günümüzde kullanılan kitaplar olmadığı gözden kaçırılmamalıdır.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Dördüncü alt problem; “ öğretmenlerin ders kitaplarında yer almasını istedikleri kadınlar ile ders kitaplarında yer alan kadınlar arasında fark var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin ders kitaplarında görmek istedikleri kadınlar ile ilgili cevapların dağılımı Tablo 3.13’de verilmiştir.

Tablo: 3.13 Öğretmenlerin Ders Kitaplarında Görmek İstedikleri Kadınlarla İlgili Dağılım

Sayı	Kadınlar	-f-
1	Sabiha Gökçen	15
2	Nene Hatun*	10
3	Halide Edip Adivar*	9
4	Hürrem Sultan*	8
5	Zübeyde Hanım*	6

6	Latife Hanım	6
7	Fikriye	5
8	Şerife Bacı	4
9	Süreyya Ayhan	4
10	Afife Jale	4
11	Kösem Sultan*	4
12	Hız. Aışe*	4
13	Afet İnan	4
14	Tansu Çiller	3
15	Hülya Koçyiğit	3
16	Suna Kan	3
17	İdil Biret	3
18	Hız. Sümeyye	3
19	Mina Urgan	2
20	Benazır Butto*	2
21	Türkan Şoray	2
22	Hız. Hatice*	2
23	Cahide Sonku	2
24	Türkan Saylan	2
25	Bahriye Üçok	2
26	Mevhibe İnönü	2

27	Hız. Meryem*	2
28	Semiha Ayverdi	1
29	Münevver Ayaşlı	1
30	Safiye Erol	1
31	Ülkü	1
32	Kara Fatma	1
33	Hayme Ana	1
34	Saime Kadın	1
35	Mal Hatun*	1
36	Gülçiçek Hatun	1
37	Yasemin Dalkılıç	1
38	Sertap Erener	1
39	Jan Dar'c	1
40	Müzeyyen Senar	1
41	Sezen Aksu	1
42	Safiye Ayla	1
43	Suad Derviş	1
44	Satı Kadın	1
45	Rabiatü'l-Adevî*	1
46	Hız. Fatıma*	1
47	Madam Curie*	1

48	Füreyya Koral	1
49	Mübeccel Kıray (Sosyolog)	1
50	Adile Naşit	1
51	Türkan Akyol	1
52	Cleopatra	1

*** Ders kitaplarında yer alan kadınlar**

Tablo 3.13'te görüldüğü gibi öğretmenlerin ders kitaplarında görmek istedikleri kadınlar arasında ilk sırayı Sabiha Gökçen almaktadır. Daha sonra Nene Hatun, Halide Edip ve Hürrem Sultan gelmektedir. Hatırladıkları kadınlarla ,ders kitaplarında yer almasını istedikleri kadınlar ilk sıraları paylaşmaları bakımından aynıdır.

Ders kitaplarında yer almasını istedikleri 52 kadından 13 tanesi ders kitaplarında yer alırken 39'u yer almamaktadır. Ders kitaplarında yer almasını istedikleri kadınlar, daha çok bireysel ilgileri doğrultusunda ilgisini çeken kadınlar gibi görünmektedir. Ayrıca görsel ve yazılı iletişim araçlarının öğretmenler üzerinde etkili olduğu fark edilmektedir.

Öğretmenlerin ifade ettiği kadınların büyük bir bölümü günümüzün meşhur kadınları iken, anketin uygulandığı sırada yarışmalarda derece alan kadın sanatçı ve sporcular da ders kitaplarında görmek istedikleri kadınlar arasında yer almışlardır. Alanında ilki başaran kadınların öğrencilerde olduğu gibi öğretmenler için de önemli olduğunu gözlemliyoruz.

Öğretmenlere uygulanan formların ikinci kısmında daha az bilgiye ulaşılmıştır. Bu bölümü boş bırakmayı tercih eden öğretmen sayısı fazladır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda yapılan değerlendirme aşağıda verilmiştir.

- Öğretmenler de öğrenciler gibi alanında ilki başarmış kadınları ders kitaplarında görmek istediklerini belirtmişlerdir.

- Günümüzün başarılı sporcu, sanatçı, yazar kadınlarının adlarını sıkça ifade etmişlerdir.
- Millî mücadelede yer almış olan kadınları görmek istediklerini belirtmişlerdir.
- Osmanlı Döneminde yaşamış önemli kadın şahsiyetlere yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.
- Öğretmen olarak bile fazla kadın şahsiyet hatırlamadıklarını, bu konuda tarih ders kitaplarının çok yetersiz olduğunu belirtirken, kadınların örnek şahsiyetler olarak ders kitaplarında yer alması gerektiğini vurgulamışlardır. Öğretmenler arasında da model kadın arayışı dikkat çekmektedir. Bu talep tarih derslerine yüklenecek misyonu belirleme de önemlidir.
- Kadınlar hakkında verilen yanlış bilgilerin geçmişle bağları kopardığını ifade etmişlerdir. Tarafsız bir şekilde anılara da yer verilerek, tarih dersinin bir masal kitabı olmaktan çıkarılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu cümlelerden yola çıkarak, öğretmenler arasında da tarih ders kitaplarına karşı bir güven sorunu olduğunu söyleyebiliriz.
- Atatürk'ün çevresinde yer alan kadınlar hakkında daha fazla bilgi görmek istediklerini belirtmişlerdir.
- Bilim, edebiyat, alanında başarılı olan kadınların ders kitaplarına geçmesini istediklerini belirtmişlerdir.
- Sanat, spor ve kültürel alanda başarılı kadınların hayat hikayelerinin gençlere örnek olabileceği ifade edilmiştir. Öğrencilerin de belirttiği örnek kadın modeller ile ilgili beklentiler, öğretmenler arasında da söz konusudur.
- Öğrenci ve öğretmenlerin ısrarla vurguladığı husus, millî mücadelede yer alan kahraman Türk kadınlarının ön plâna çıkarılmasıdır. Belki de en çok edebiyat derslerinde vurgulanan bu konu tarih ders kitaplarında çok yetersiz görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde ve İşgallerin gerçekleştiği yıllarda kadınların verdiği her türlü desteğin ders kitaplarına geçmesi kadınları onure edecek bir husus olabilir.

- Özellikle bayan öğretmenler bu tip çalışmayı takdirle karşılayıp , teşekkürlerini ifade etmişlerdir. Bu tip çalışmaların gerekli ve önemli olduğunu belirten öğretmenlerin yanı sıra, çalışmaya ciddiyle yaklaşmayan öğretmenlerin sayısı daha fazladır.

- Yüzyıllar boyunca kadınların tarih sürecinde yer almamasının mümkün olmadığını, yapılan bu tip çalışmalarla tarihe yön veren kadınların tanıtılması gerektiğini belirtirken, bu konuyla ilgili çalışan araştırmacılara görev düştüğünü ifade etmişlerdir.

- Öğrencilerde ki dinamik ve idealist enerji öğretmenlerde gözlenmemiştir.

Öğretmen ve öğrenci cevaplarının ortak yanlarından biri de çoğunluğun günümüzde ve geçmişte alanlarında ilk olan kadınları ders kitaplarında görmek istemeleridir. Ayrıca görsel yayın organlarında sıkça karşılaştıkları kadınları öğretmenler de ısrarla vurgulamışlardır. Öğretmenlerinde medyadaki bazı kadınları kahramanlaştırdıkları düşünülebilir.

SONUÇ

Tarih ders kitaplarında karşımıza çıkan kadın imajları, tarih süreci içinde erkeğin kadına bakışı ile paralellik göstermektedir. Kadının tarih içindeki ifadesi, erkeğin bakış süzgecinden geçerek gelmiştir. Kimi zaman suçlu bir günahkâr, kimi zaman bir kahraman, kimi zaman tanrıça, çoğu zaman sanatçıya bir esin kaynağı olan kadın, hep erkek gözüyle yazılmıştır. Kitaplara, kadının kendi cinsine bakışı hiç yansımamıştır. Karşımıza çıkan bu imajların hepsi, erkeklerin kadınlara bakışını yansıtmaktadır. Tarih ders kitaplarına neyin yazılacağı erkekler tarafından belirlendiği için, bunu doğal görebiliriz. Cumhuriyet dönemine kadar, tarih yazımına yönelmeyen kadın bu konuda da söz sahibi olamamıştır. Cumhuriyet döneminin en önemli tarihçilerinden biri Afet İnan olmuştur. Afet İnan'a Mustafa Kemal'in desteği de çok önemlidir.

Tarih yazımında kadınlar söz sahibi olmaya başladıkça, tarih öğretiminde kadının konumu da sorgulanmaya başlanmıştır. Son zamanlarda bu konuda yapılan araştırmalar, kadının ders kitaplarında yeterince yer almadığını dile getirmektedirler. Eğitim-Sen'in yaptığı Demokratik Eğitim Kurultayı'nda sunulan "Ders Kitapları Komisyonu Raporu"nda tarih ders kitaplarında, kadın resmine hiç rastlanmamaktadır ve kadın ismine eşinden dolayı nadiren rastlanmaktadır, ifadesi yer almaktadır. Fakat bu ifade gerçekçi olmamakla birlikte kısmen doğru kabul edilebilir. Kadınlara ait resimlerin hiç yer almadığı doğru değildir (Eğitim-Sen, 1998:293). Bu çalışmada ders kitaplarında yer alan kadın resimleri de incelenmiş ve kadına yüklediği imaj ortaya konmuştur. Kadın resimlerine az yer verilmesi, erkeklerin resminin çok olduğu anlamına gelmemelidir. Belki resimlerin tarih ders kitaplarında ne kadar kullanıldığı sorgulanabilir. Ama resimlerden yola çıkarak tarih ders kitaplarında kadının konumu sorgulanamaz. Yine ders kitaplarında erkek bakış açısının hakim olduğu, kızlara verilen eğitimin daha iyi ev hanımı yetiştirmek amaçlı olduğu belirtilmiştir. Bunun gerçekliği konusunda şüphemizin olmamasının yanı sıra, tarih eğitiminin amaçlarının da konuya ışık tutması gerektiğini savunmaktayız. Tarih öğretimi içinde yer alan ders kitapları, Milli Eğitim bakanlığının yetiştirmek istediği insan tipi ile paraleldir. Burada öncelikle sorgulanması gereken, eğitimimizin amaçlarıdır. Millî Eğitimin amaçları doğrultusunda ders kitap-

larının da değişmesi mümkün olabilmektedir. Bu tip yaklaşımlar konuya tek boyutlu bakılmasına sebep olacağı için problemi çözmede yetersiz kalacaktır. Kız meslek liselerinin iyi bir ev hanımı yetiştirme politikasının devamı olduğunu iddia edenler ve buralara başarısız öğrencilerin gönderildiğini söyleyerek karşı çıkanlar, meslekî eğitimin önemini dikkate almamaktadırlar. Ders kitaplarında karşımıza çıkan kasıtlı cinsiyet ayrımı değil, toplumda hakim olan kadın imajlarının yansımış olduğudur. Toplumdaki kadın imajlarının farklılaşması ile beraber, ders kitaplarındaki kadın imajlarının değişmesi mümkün olabilir.

Bu yüzden toplumun ve insanlığın zihninde taşıdığı kadın imajlarına ulaşmak bizi daha ciddi sonuçlara ulaştırabilir. Bu imajların ışığında yapılacak bir öz eleştiri, ders kitaplarının yazımında daha bilimsel bir yöntem gibi görünmektedir.

Yapılan anket çalışmasında da ulaşılan sonuçlar, tarih öğretimi adına bize önemli ipuçları vermektedir. Kadınları objektif ölçülerde ders kitaplarında görmek isteyen öğretmen ve öğrenciler, tarih ders kitaplarına güvensizliğini zaman zaman dile getirmişlerdir. Ayrıca kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için bunu gerekli gören öğrenci ve öğretmenler hemfikirdirler.

Kadınları nasıl görmek istedikleri kadar, hangi kadınları görmek istedikleri de araştırma da önemli bir sorudur. Tarih ders kitaplarının yazımında önemsenen “ilkler” öğrenci ve öğretmenler için de ciddi bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Alanında ilki başaran kadınları ders kitaplarında görmek isteyenlerin oranı oldukça fazladır. Ayrıca öğretmen ve öğrencilerin ders kitaplarında örnek almak istedikleri kadın motifini vurgulamaları, tarih ders kitaplarından beklentileri konusunda önemli bir açılamdır. Tarihin öğretici boyutundan çok eğitici boyutu ilgilerini çekmektedir. Millî mücadelenin kahraman kadınlarını belki de en çok edebiyat boyutunda gören öğretmen ve öğrenciler, tarih ders kitaplarına daha fazla yansımaları gerektiğini belirterek , haklı bir istekte bulunmaktadır.

Belki de önemli bir sorun olarak algılanması gereken konulardan birisi de görsel basın ve yayın organlarının, öğrencilerin hayata bakış açısını birinci

dereceden etkilemesidir. Öğrenciler arasında hatırladıkları kadınlarla ilgili soruda, çok sayıda televizyon kahramanının ifade edilmesi ve kendilerine kahraman olarak medyatik şahısları seçmeleri, televizyon sektörüne ciddi bir sorumluluk yüklerken, insan eğitiminde ders kitaplarının fazlasıyla geri plânda kaldığıdır. Ders kitapları yazımında görev alan sorumlu kişilerin, kitapların görsel boyutuna da dikkat etmesi gerektiği, kullanılan resim, harita, grafik, fotoğraf gibi malzemenin özenle seçilmesi, öğrencinin dikkatini çekebilmesi gerçeğidir. Bu görsel malzeme içinde kadınlara ait bilgilerin yer alması da beklentilere cevap verebilecektir.

Tarihin var olanı yazması objektifliği için şarttır. Kadınla ilgili olumlu yada olumsuz ifadelerin ders kitaplarında yer alması tarihin objektifliğini engellemiyorsa bu önemli bir sorun değildir. Ancak kadının, tarih yazımında kayıp unsur olması önemli bir sorundur. Kadının konumu ile ilgili yapılan araştırmaların çoğu şehirlerde yaşayan kadını esas almıştır. "Batılılaşma Açısından servet-i Fünun Romanı" adlı eserinde Kavcar (1985:85), Osmanlı'da kadınların sosyal hayat içindeki durumlarını anlatırken ve kadınlara bakış açısını değerlendirirken, sadece İstanbul içinde yaşayan kadınlardan örnekler getirmektedir. Oysa ki Osmanlı Devleti, üç kıtaya yayılmış büyük bir devlet olarak İstanbul'dan ibaret değildi. İstanbul'un şehirli kadınları ile bilgiler, Osmanlı kadını ve Türk kadını anlamanak için yeterli olamaz. Araştırmacıların en çok dikkat etmesi gereken hususlardan birisi de konuya bütüncül bakabilmektir. Aksi takdirde kadınlar ile ilgili verilecek bilgiler eksik olacaktır. Kadın kahramanların hangilerinin ders kitaplarında yer alacağı, nasıl yer alacağı sorunu yanında, kadınlar konusunda araştırmaların nasıl yapılacağı da önemli bir problem olarak görünmektedir. Feminist kaygılarla başlayan kadın araştırmaları, ön yargılı yaklaşımlara sebep olmaktadır. Bu yaklaşımları bir süreç olarak değerlendirip, daha objektif bir yaklaşımla yapılacak çalışmalar tarih yazımına da yardımcı olacaktır.

Kadın araştırmaları için kaynakların sınırlı olması bu alandaki çalışmaları zorlaştırabilmektedir. Ama sınırlı kaynaklarla da önemli bilgilere ulaşmak mümkündür. Kadınların tarih ders kitaplarında az yer almasında, ders kitaplarına alınan konu başlıklarının çok etkili olduğunu söylersek yanılmış olmayız.

Siyasî olayların daha çok anlatıldığı ders kitaplarında, olaylarda aktif rol alan erkeklerin görünür olması doğaldır. Binlerce yılın tarihinin sınırlı ders saati içinde verilmeye çalışılması pek çok konunun yüzeysel işlenmesine sebep olmaktadır. Bu yüzeysellikte sınırlı kayıtlarla karşımıza çıkan kadın tarihinin istenilen ölçülerde yer alması düşünülemez. Çalışmada incelediğimiz kadın imajları müfredat sorununu karşımıza çıkarmaktadır. Kadın tarihinin ders kitaplarına yansması, neyi, nasıl ve ne kadar öğreteceğimiz konusu ile açıklığa kavuşabilecektir. Kadınlarla ilgili konuların ders kitaplarına girmesi ile ders kitaplarının kalınlaşacağından korkan öğrenciler, ders kitaplarındaki bilgileri öğrenmede güçlük çektiklerini bir başka yolla ifade etmiş oluyorlar.

Ders kitaplarına kadınlar ile ilgili bilgilerin nasıl yansıtılacağı sorusu, önemli bir sorundur. Örneğin, Kurtuluş Savaşı anlatılırken, kadınların cephede ve cephe gerisinde verdiği destek resimlerle, fotoğraflarla, anıların, kadın biyografilerinin okuma parçalarına dahil edilmesi ile konu içine yerleştirilebilir. Ders kitaplarına kadın tarihinin nasıl yansıtılması gerektiği ayrı bir çalışma konusu olmalıdır.

Tarih ders kitapları, hak eden kadın kahramanları ön plâna çıkararak, üzerine düşen bir görevi yerine getirmelidir. Kız öğrencilerin kendilerini değerli hissetmelerini sağlayacak bu çaba, onlara önemli modeller sunarak kişiliklerinin gelişmesini de sağlayacaktır. Tarihte önemli işlerin sadece erkekler tarafından yapıldığını hisseden kız öğrenciler kendilerine roller belirlemede de sıkıntıya düşebilirler. Belki de bu sebeple kendilerine görsel yayın organlarından kahramanlar seçebilmektedirler. Erkek öğrencilerim arasında, ben Napolyon'um, Kanuni'yim, Fatih'im gibi ifadelerle sıkça rastlarken, hiçbir kız öğrencimden ben Halide Edip'im, Nene Hatun'um gibi ifadeler duymamaktayım. Çünkü ders kitaplarında ön plâna çıkarılan kadın şahsiyet yok gibidir. Ya da yönetimde genellikle olumsuz anlatılmaktadır. Kız öğrencilerin olumsuz anlatılan şahsiyetleri dikkate alması mümkün değildir.

Araştırmacı Çakır (tarihsiz: 222), "Türkiye'de kadın tarihi yazmak" adlı araştırmasında, tarih dersi ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir; "Tarih dersi ile ilk kez ortaokulda tanıştığımda onu çok sıkıcı ve gereksiz bulmuştum. Sürekli savaşların anlatıldığı, ezberlenmesi gereken bir sürü tarih

ve gereksiz ayrıntı. Tarihe karşı beslediğim bu olumsuz duyguların nedenlerini sonradan düşündüğümde, bu konuda yalnız olmadığımı farkına vardım. Pek çok kadın benimle aynı duyguları paylaşıyordu. Çünkü bize okutulan tarihte biz kadınlar yoktuk. Varlığımızın inkar edildiği bir bilim dalının bize çekici gelmemesi çok doğal, insanî bir tepkiydi.” Tarih dersine ilgisizliğini, kadın cinsinin ders kitaplarında yer almamasıyla açıklayan Serpil Çakır, erkek öğrenciler içinde de benzer duygulara sahip kişilerin bulunduğunu göz önüne alsaydı, probleme farklı boyutlarla da bakabilirdi. Çünkü tarih derslerine olan bu ilgisizliğin çok farklı boyutları olduğu, bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Ders kitaplarında kadın tarihinin az olması kız öğrencilerin ilgisizliğinin sebeplerinden sadece birisidir.

ÖNERİLER

Bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

1. Milli mücadelede ön plâna çıkan kadınların ders kitaplarına daha ayrıntılı yansıtılması özellikle kız öğrencilerin dikkatini çekme ve kadına önemli bir rol yüklemesi açısından gerekli görünmektedir.
2. Tarih müfredatının değişikliğine bağlı olarak kadının ders kitaplarına yansıtılması mümkün olabileceği için tarih derslerinde kültür edebiyat konularının ve sosyal olayların ön plâna çıkarılması gerekmektedir.
3. Objektif kaygılarla yapılacak kadın araştırmalarının ders kitaplarına yansıtılması gerekli görünmektedir.
4. Kadınlarla ilgili okuma parçalarının ve resimlerin ders kitaplarında artırılması işlenen konulara farklı yaklaşım sağlayabilir.
5. Öğretmen ve öğrencilerin ortak olarak vurguladığı, ders kitaplarında kadın ile ilgili bilgilerin yetersizliği sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.
6. Kadınlar ile ilgili bilgiler işlenirken Osmanlı Devleti'nde kadınların sadece şehirlerde yaşamadığı ve uç kıtada hüküm süren Devletin kadın yapısının da farklılık arzettiği gözden kaçırılmamalıdır.
7. Öğrenciler üzerinde tarih ders kitaplardan daha fazla görsel yayınların etkili olduğu sonucundan yola çıkılarak, tarih derslerinin görselliğe hitap etmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

ALTINAY, Ahmet Refik. (2001). **Köprülüler**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

----- (1987). **Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

AKYILDIZ, Ali. (1998). **Refia Sultan**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ASENA, Orhan. (1998). **Kanuni Sultan Süleyman Dörtlemesi**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

AŞA, Emel. (1993). *Fatma Aliye Hanım*. **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt:7, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

ATA (Ç), Nurullah. (2003). *Kadın-Erkek Müsavatı*. **Tarih ve Toplum Dergisi**. Cilt: 39, Sayı:231.

AYTAÇ, Demir. (2003). *Halide Edip Adivar ve Kabak Çekirdekçi*. **Bütün Dünya**. Sayı:2003/01

AYVAZOĞLU, Beşir. (1993). *Valide Alayı*. **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt:2, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

BERKTAY, Fatmagül. (1985). *Ortaçağda Kadınlar*. **Tarih ve Toplum**. Cilt:4, Sayı: 23.

BEŞER; Faruk. (2003). **Kadının Çalışması ve Sosyal Güvenliği**, İstanbul: Bilge Yayınları.

BENDASON, Ney. (Tarihsiz). **Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları**. (Çev: Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.

BAŞ, Türker. (2001). **Anket: Anket Nasıl Hazırlanır?...** Ankara: Seçkin yayınları.

CAPORAL, Bernard. (1999). **Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını II**. (Çev: Ercan Eyüpoğlu). İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

CARULLAH, Musa. (2002). **Hatun**. Ankara: Kitabiyat Yayınları.

CÜVEYNİ, Alaaddin Ata Melik. (1988). **Tarih-i Cihangüşa**. Cilt: I-II. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ÇAKIR, Serpil. (1996). **Osmanlı Kadın Hareketi**. İstanbul: Metis Kadın Araştırmaları.

----- (1994). *Beyaz Konferanslar*. **Tarih ve Toplum**. Sayı:123

DAĞLI, Kadir. (2002). *Bir Osmanlı Entellektüeli Fatma Aliye Hanım*. **Yeni Eğitim Dergisi**. Sayı:1

DANIŞMAN, Zuhuri. (1985). **Koçi Bey Risalesi**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

DAVIDOFF, Leonore. (2002). **Feminist Tarih yazımında Sınıf ve Cinsiyet**. (Çev:Zerrin Ateşer-Selda Somuncuoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

DEGABRIELE, Katya Ann. (1998). **Women: The Missing Component in The History Teaching**. Malta: University of Malta Faculty of Education.

DEMİRDİREK, Aynur. (1993). **Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Araştırmasının Bir Hikayesi**. Ankara: İmge Kitabevi.

DOĞAN, İsmail. (1999). *Kadın Toplumsallığında Tarih ve Gelenek*. **Düşünen Siyaset**. Sayı:5

DOĞRAMACI, Emel. (1992). **Türkiye’de Kadının Dünyası ve Bugünü**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

DOĞAN, Nuri. (1994). **Ders Kitapları ve Sosyalleşme**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

ERKEN, Veysi. (1998). **Ahîlik**. Ankara: Seba yayınları.

GÖKSEL, Burhan. (1988). **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**. Ankara: Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları.

GÖKYAY, Orhan Şaik. (1976). **Dede Korkut Hikayeleri**. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÜZEL, Mehmet Şehmus. (1984). *1908 Kadınları*. **Tarih ve Toplum**. Cilt:2, Sayı: 7

HÜSEYİN, Prenses Kadriye. (1982). **Büyük İslâm Kadınları**. İstanbul: Bedir Yayınevi.

<http://www.educ.um.edu.mt/Educ/DissCom/Abstracts/ListAbs?ID=86>

KAFESOĞLU; İbrahim. (1988). **Türk Milli Kültürü**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

KARAKIŞLA, Yavuz Selim. (2003). *Osmanlı Hanımları ve Kadın Terziler* // **Tarih ve Toplum**. Cilt:39. Sayı: 233.

KEMAL, Namık. (1974). **Osmanlı Tarihi**. Cilt:III, İstanbul: Hürriyet Yayınları.

KAVCAR, Cahit. (1985). **Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı**. Ankara: Turizm ve Kültür Bakanlığı yayınları.

KILIÇBAY, Mehmet Ali. (1999). *Kadının Ekonomi Politikası Çocuğun Politik Ekonomisi*. **Düşünen Siyaset**. Sayı:5.

KOCA, Kadriye Yılmaz. (1998). **Osmanlı'da Kadın ve İktisat**. İstanbul: Beyan Yayınları.

KOHLHAGEN, Norgard. (2004). **Dünyayı Değiştiren Kadınlar**. (Çev. Osman Deniztekin). İstanbul: Varlık Anlatı Yayınları.

KURNAZ; Şefika. (1992). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. İstanbul: M.E.B. Yayınları.

MERİÇ, Nevin. (2000). *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

MİES, Marie. (tarihsiz). *Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru*. **Kadın Araştırmalarında Yöntem**. İstanbul: Sel Yayıncılık.

NARI, Yaşar. (1998). **T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük**. İstanbul: Sürat Yayınları.

NICOL, Donald M. (2001). **Bizans'ın Soylu Kadınları**. (Çev.Özden Arıkan). İstanbul:Tarih Vakfı Yurt yayınları.

OCAK, Ahmet Yaşar. (1996). **Türk Sufiliğine Bakışlar**. İstanbul: İletişim yayınları.

ORTAYLI, İlber. (2001). **Osmanlı Toplumunda Aile**. İstanbul: Pan Yayınları.

ÖZTÜRK, Yaşar. (2003). *Afet İnan*. **Bütün Dünya**. Sayı: 2003/02. Ankara: Başkent Üniversitesi Kültür yayını.

ÖZCAN, Tahsin. (2003). **Fetvalar Işığında Osmanlı Esnafı**. İstanbul: Kitabevi yayınları.

PEIRCE, Leslie P. (2002). **Harem-i Hümayun**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları.

ŞADIYE Sultan. (Tarihsiz). **Hayatımın Acı ve tatlı Günleri**. İstanbul: Bedir Yayınları.

SINGER, Kurt. (2003). **Asya'da Casusluk ve Kadın Casuslar**. (Çev.H. Handan Arıkan- Emrullah Tekin). İstanbul: IQ Kültür-Sanat ayıncılık.

SÜERDEM, Rasim. (1956). *Erzurum ve Aziziye*. **Resimli Tarih Mecmuası**. Seri: 4-76.

ŞAHİN, Mustafa. (1994). *Kadın Enstantaneleri*. **Tarih ve Toplum**. Sayı:123.

ŞİŞMAN, Nazife. (2003). **Emanetten Mülke Kadın Bedeninin yeniden İnşası**. İstanbul: İz Yayıncılık.

TEKİN, Saadet. (2003). *Nazilli Basma Fabrikası*. **Tarih ve Toplum**. Cilt: 39, Sayı: 230.

TOSKA, Zehra. (1994). *Tanzimat Kadını*. **Tarih ve Toplum**. Sayı: 124.

----- (1998). *Cumhuriyet'in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar*. **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları.

TUDOR, Ruth. (tarihsiz). *Teaching History of Women in Europe in the Twentieth-Century*. **Teaching History**. Sayı:107.

ÜÇÖK, Bahriye. (1993). **İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve kadın Hükümdarlar**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ZILFI, Madeline C. (2000). **Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı kadınları**. (Çev. Necmiye Alpay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları.

YILDIZ, Hakan. (1999). **Osmanlı Devletinde Kadının Eğitimi**. (Basılmamış Lisans tezi).

YÜCEL, Yaşar. (1987). **Muhteşem Türk Kanuni İle 46 Yıl**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

EKLER

EK 1. İncelenen Ders Kitapları

EK 2. Öğrenci Anket Formu

EK 3. Öğretmen Anket Formu

EK 4. Ders Kitaplarında Yer Alan Kadınlar Tablosu

EK-1: İNCELENEN DERS KİTAPLARI

BAŞARAN, Ahmet, SERT Ali, İLGÜN Lütfi. (2002). **Osmanlı Tarihi**. Ankara: M.E.B. yayınları.

BULDUK, Orhan Üçler, GÜNDOĞDU Abdullah.. (1995). **Tarih 1**. Ankara: Tütibay Yayınları.

ÇAĞLAYAN Mustafa Kemal, IŞIKLI Melike, ÇAĞIR Yalçın (Komisyon). (2001). **İslam Tarihi II**. Ankara: M.E.B. Yayınları.

ÇETİN, Nihat, KUTLUAY Mustafa, AVLAR (Komisyon), Mestan. (2001). **Genel Türk Tarihi**. İstanbul: M.E.B. Yayınları.

DELİORMAN, Altan. (2000). **Genel Türk tarihi 3**. Bayrak Yayınları.

KOMİSYON. (1994). **Tarih 1**. İstanbul: M.E.B. Yayınları.

KOMİSYON. (1993). **Tarih 2**. Ankara: M.E.B. Yayınları

KARA, Kemal. (2002). **Tarih 1**. İstanbul: Önde Yayınları.

----- (1998). **Genel Türk Tarihi 1**. İstanbul: Önde Yayınları.

----- (2002). **Genel Türk Tarihi 2**. İstanbul: Önde yayınları.

----- (1997). **Genel Türk tarihi 3**. İstanbul: Önde yayınları.

----- (2000). **Osmanlı Tarihi 1**. İstanbul: Önde Yayınları.

----- (1999). **Osmanlı Tarihi 2**. İstanbul: Önde yayınları.

----- (1999). **Tarih 2**. İstanbul. Önde Yayınları

MUMCU, Ahmet-SU, Mkerrem K. (2002). **T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük**. İstanbul: M.E.B. Yayınları.

ŞAHİN, Tahir Erdoğan. (1994). **İslam Tarihi**. Ankara: Koza yayınları.

TURAN, Refik-ERGEZER, Nevin. (1997). **Genel Türk Tarihi 2**. Ankara: Ocak Yayınları.

EK-2: ÖĞRENCİ FORMU

OKUL:

SINIF:

CİNSİYET:

YAŞ:

A-Hatırladığınız tarihî kadın şahsiyetler:

1-

2-

3-

4-

5-

6-

7-

8-

9-

10-

...

B-Tarih ders kitaplarında yer almasını istediğiniz kadın şahsiyetler ve sebebi:

EK-3: ÖĞRETMEN FORMU

BRANŞI:

KIDEMİ:

CİNSİYETİ:

BİTİRDİĞİ OKUL:

A-Hatırladığınız tarihî kadın şahsiyetler:

1-

2-

3-

4-

5-

6-

7-

7-

8-

9-

10-

...

B-Tarih ders kitaplarında yer almasını istediğiniz kadın şahsiyetler ve sebebi:

EK-4: Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Kadınlar

	DERS KİTAPLARINDA YER ALAN KADINLAR	İSLAM TARİHİ (2001, MEB yay.)	İSLAM TARİHİ (1994, ÖZEL yay.)	OSMANLI TARİHİ 1 (2002, MEB. yay.)	OSMANLI TARİHİ 1 (1999, özel yay.)	OSMANLI TAR. II (1999, özel yay.)	TARİH I (2002, özel yay.)	TARİH I (1995, özel yay.)	TARİH I (1994, MEB yay.)	TARİH 2 (1999, özel yay.)	TARİH 2 (özel yay.)	TARİH 2 (1993, M.E.B. yay.)	GENEL TÜRK TAR. I (1998, özel yay.)	GENEL TÜRK TAR. 2 (2002, özel yay.)	GENEL TÜRK TAR. 2 (1997, özel yay.)	GENEL TÜRK TAR. 3 (2000, özel yay.)	GENEL TÜRK TAR. (2001, MEB yay.)	İNKILAP TARİHİ (2002, MEB. yay.)	TOPLAM
1	Hız. Meryem	1		2					1	1		1			1				7
2	Hız. Amine	1	3				1	1	1								1		8*
3	Hız. Hatice*	5	10				2	3	9										29*
4	AiŖe (AyŖe)	3	2				2	4	1										12*
5	Hız. Fâtıma	1												1	1		1		4
6	Belkıs		1																1
7	Hacer (Hız. İbrahim'in eŖi)		1						1										1
8	Fâtıma (Pey. Babaannesini)		1																1
9	Halime		1																1
10	Rabiatü'l Adevî		1																1
11	Benazır Butto		1																1
12	Mâl hatun (Bâlâ)			1	1														2
13	Kösem Sultan (Mahpeyker)			4	4														8*
14	Valide Turhan Sultan			2	2	1													5
15	Çariçe II. Katerina					2			1		1								4
16	Nene Hatun			1							1								2
17	Kaya Sultan			1															1
18	DevletŖah Hatun							1		1							1		3
19	Mari Antuanet									1	1								2

	DERS KİTAPLA- RINDA YER ALAN KADINLAR	İSLAM TARİHİ (2001, MEB yay.)	İSLAM TARİHİ (1994, ÖZEL yay.)	OSMANLI TARİHİ 1 (2002,MEB. yay.)	OSMANLI TARİHİ 1 (1999,özel yay.)	OSMANLI TAR. II (1999,özel yay.)	TARİH I (2002, özel yay.)	TARİH I (1995,özel yay.)	TARİH I (1994,MEB yay.)	TARİH 2 (1999, özel yay.)	TARİH 2 (özel yay.)	TARİH 2 (1993, M.E.B. yay.)	GENEL TÜRK TAR. I(1998,özel yay.)	GENEL TÜRK TAR. 2(2002,özel yay.)	GENEL TÜRK TAR.2 (1997, özel yay.)	GENEL TÜRK TAR. 3(2000, özel yay.))	GENEL TÜRK TAR. (2001, MEB yay.)	İNKILAP TARİHİ (2002, MEB. yay.)	TOPLAM
66	Esmâ Sultan				1														1
67	Ayşe Sultan				1													3	4
68	Zübeyde Hanım																	1	1
69	Kıyü-Liyen																1		1

* Ders kitaplarında en fazla adı geçen kadınlar

